

KONSERVATORSKI NAČRT

Mapa 01

Naročnik:

Mestna občina Ljubljana
Mestni trg 1, 1000 Ljubljana

Ime enote:

Ljubljana - hotel Tivoli (EŠD 364)

Izdelovalec:

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije,
Restavratorski center
Poljanska 40, 1000 Ljubljana

Avtorji:

Sabina Ravnikar, univ. dipl. um. zg.
Saša Renčelj Škedelj, univ. dipl. etnol. in antrop.

Štev. kons. načrta in izvoda, kraj izdelave, datum

_____ / __, Ljubljana, maj 2011

KAZALO

01-3 PODATKI O IZDELOVALCIH KONSERVATORSKEGA NAČRTA	2
01-4 SPLOŠNI PODATKI O SPOMENIKU	2
01-5 UVOD	2
01-6 RAZUMEVANJE SPOMENIKA IN NJEGOVIH VREDOT	3
01-6.1 Izpis iz registra nepremične kulturne dediščine ter temeljni topografski načrt	3
01-6.2 Navedba aktov, ki določajo status dediščine oz. spomenika	3
01-6.3 Opis in položaj spomenika v prostoru	4
01-6.4 Opis razvoja spomenika	6
01-6.4.1 Stavbna zgodovina	6
01-6.4.2 Dozidave v letu 1910, 1911 in kasneje	15
01-6.3 Primerjava s sorodnimi spomeniki	17
01-6.6 Materialno stanje spomenika in okolice	18
01-6.7 Dokumentacija stanja spomenika	19
01-6.8 Predhodne raziskave (kratek povzetek poročil o rezultatih preiskav)	19
01-7 DRUŽBENI POMEN SPOMENIKA	20
01-7.1 Obrazložitev prostorskega pomena	20
01-7.2 Obrazložitev avtorskega in razvojnega merila	20
01-7.3 Obrazložitev družbeno zgodovinskega pomena	20
01-7.4 Stopnja družbenega pomena	23
01-9 Usmeritve za ohranjanje in varovanje spomenika	27
01-9.1 Splošne usmeritve	27
01-9.1.1. Kulturnovarstveni akti	27
01-9.1.2. Varstveni režim za stavbno dediščino:	27
01-9.1.3. Načrtovanje in izvedba posegov:	28
01-9.2 Usmeritve za ohranitev varovanih vrednot	29
01-9.2.1. Podrobne usmeritve za vplivno območje spomenika	29
01-9.2.2. Podrobne usmeritve za stavbno dediščino	29
01-9.3 Usmeritve za razvoj, spremembe in predelave	35
01-10 Viri in literatura	36

01-3 PODATKI O IZDELOVALCIH KONSERVATORSKEGA NAČRTA

01-3		Podatki o izdelovalcih konservatorskega načrta	
<i>Izdelovalec:</i>		<i>ZVKDS, Restavratorski center, zanj: Jernej Hudolin, univ. dipl. inž. arb.</i>	podpis:
<i>Delovna skupina</i>			
<i>Umetnostna zgodovina, nosilka sklopa</i>		<i>Sabina Ravnikar, univ. dipl. um. zg.</i>	podpis:
	<i>sodelavci:</i>	<i>Saša Renčelj Škedelj, univ. dipl. etnol. in antrop.</i>	

ANALITIČNI DEL

01-4 SPLOŠNI PODATKI O SPOMENIKU

01-4.1	EŠD	364
01-4.2	ime enote	Ljubljana – Hotel Tivoli
01-4.3	občina	Mestna občina Ljubljana
01-4.4	katastrska občina	Ajdovščina
01-4.5	parcelna številka	2041, 2042, 2043, 2051
01-4.6	lastnik	
01-4.7	upravljavac	
01-4.8	naročnik konservatorskega načrta	
01-4.9	nosilec posega	
01-4.10	pristojna strokovna služba	ZVKDS OE Ljubljana
01-4.11	zanjo: vodja OE	Boris Vičič, univ. dipl. arheol.
01-4.12	konservatorski nadzor:	Tatjana Adamič, univ. dipl. um. zg.

01-5 UVOD

Objekt hotel Tivoli je delno naseljen. V njem je urejenih nekaj stanovanj in umetniških ateljejev. Ostali prostori so prazni in neuporabljeni.

Mestna občina Ljubljana želi objekt obnoviti. V njega naj bi umestila umetniški program (ateljeji, bivalni ateljeji in razstavni prostori). V ta namen je bila izdelana programska preveritev umestitve umetniškega programa v objekt.

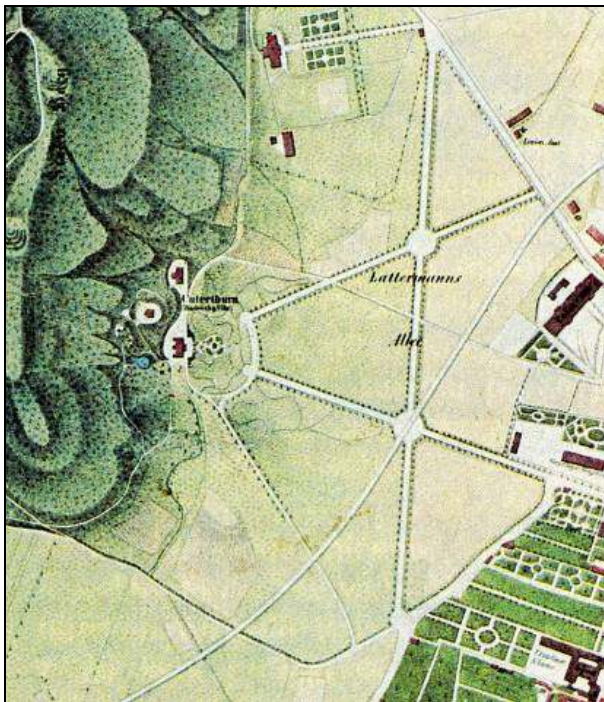

01-6.3 Opis in položaj spomenika v prostoru

Hotel Tivoli stoji v mestnem parku Tivoli, ob vzhodnem vznožju Tivolskega vrha.

Vir: <http://urbinfo.gis.ljubljana.si> (24.1.2011)

Plato za gradom Tivoli se je po arhivskih podatkih začel načrtno urejati v letu 1835, ko je odbor Kazinskega društva dal pobudo postaviti gostilno v senci košatih dreves.¹

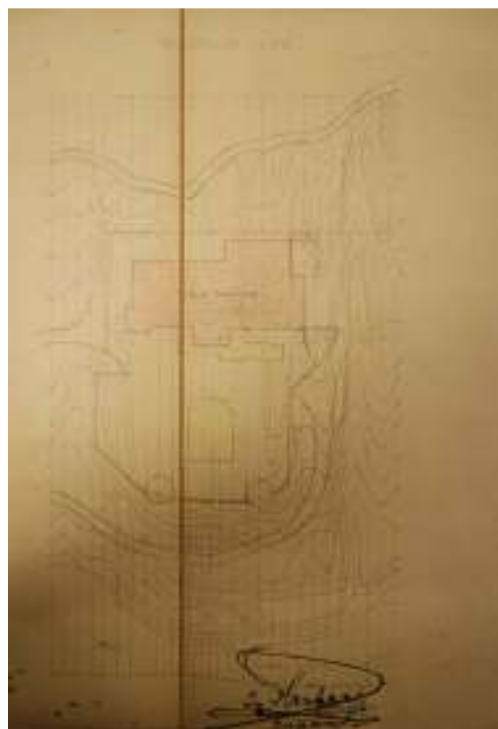
Na načrtih Emila Lutterottija iz leta 1860 je že vidna urejena terasa za gradom Tivoli z enim objektom. Leta 1852 je cesar avstrijskemu vojskovodji Radetzkiemu podaril grad Tivoli. Radetzky je za gradom dal postaviti hleve in počitniško hišico švicarijo (schweizerhaus). Uredil je javnosti dostopne nasade in poti med objekti. Na starih razglednicah so vidni štirje objekti, ki na katastrih niso zarisni: zidan in lesen objekt, ter dva paviljona.

Izrez iz: Emil Lutteroti, Načrt pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane, 1860, vir: Korošec, B. 1991. *Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga. str. 131.

¹ Staroslav, 1926: *Gostilne v stari Ljubljani*, str. 42

Izrez iz: Ciril Metod Koch, Načrt mesta Ljubljane, 1910, vir: ZVKDS, OE Ljubljana

Situacija novega hotela Tivoli, vir: ZAL zbirka načrtov iz fascikla Reg. I 2172/fasc. 2029

Območje z gradom Tivoli in okolico je leta 1864 kupila mestna občina. Postopoma so začeli okolico gradu Tivoli urejati. Za gradom so bile speljane prve sprehajalne poti, ki jih je dal urediti občinski svetnik Josip Luckmann. Uredili so pot mimo Švicarije do pristave Cekinovega gradu.²

Vzdolžen objekt poleg stare Švicarije so odstranili, medtem ko so trije objekti (zidano poslopje in paviljona) ostali. Ohranilo se je tudi ograjeno dvorišče in novo zgrajena ledenica. Gostilniške paviljone so odstranili v letu 1909³, objekt stare Švicarije se je še ohranil, do zgraditve novega hotela Tivoli, podrli so ga v začetku julija 1909.

Leta 1908 so načrtovali nov hotel Tivoli po načrtih arhitekta Cirila Metoda Kocha. Ob zgraditvi objekta so uredili tudi okolico. Uredili so vzhodno brežino, na mestu kjer so bile prvotno lesene stopnice do stare Švicarije, so zgradili nove betonske stopnice. Uredili so tudi nove dovozne poti. Plato z novim hotelom Tivoli je bil dostopen po dveh poteh. Južni glavni dostop do vhoda v hotel ter vzhodni transportni dostop pod teraso, ki je zavil severno proti hotelu in je bil namenjen dostavi.

Med leti 1905 in 1910 je mestna občina odobrila načrte za ureditev poti in zelenic Vaclava Hejnica, takrat mestnega vrtnarja. Načrti za ureditev so obsegali park severno od Tivolske promenade, ki so povezovali Jakopičev paviljon in Podturnsko graščino.⁴

Hotel je umeščen ob gozdnem robu mestnega parka Tivoli. Skoraj istočasno je bil zgrajen tudi hotel Bellevue, oba pa sta svoje čase predstavljala priljubljeno zbirališče Ljubljancev.

² Ivan Hribar, Moji spomini, I. del. 1983, str. 276

³ Vir. ZAL: Reg. I 2172/fasc.2029, telegram župana I. Hribarja 23.6.1909

⁴ Francka Jenčič, Ljubljana in njeno zelenje, diplomska naloga, 1972, str. 71

01-6.4 Opis razvoja spomenika

01-6.4.1 Stavbna zgodovina

<i>leto načrta:</i>	1908 načrti, 5.6.1908 gradbeno dovoljenje,
<i>leto začetek in konec gradnje:</i>	24.7.1908 – 16.12.1908 objekt pod streho, uradno končano ok. 1.5.1910 , uporabno dovoljenje 9.11.1909
<i>dozidave:</i>	v letu 1910 je Ivan Kenda kupil inventar na lastne stroške že v času gradnje je prišlo do sprememb prvotnega potrjenega načrta zaradi zahtev najemnika Ivana Kenda (zamakanje temeljev na severni strani, prizidek ledenice); 14.10.1910 prizidek kuhinje v pritličju in novih stranišč ob objektu, 1910 stopnice na severnem delu objekta ob prizidku kuhinje, nove betonske stopnice ob hotelu na vzhodni brežini
<i>avtor načrta:</i>	Ciril Metod Koch , arhitekt
<i>izvajalci:</i>	gradbena in tesarska dela: stavbno podjetje Filip Supančič , Ljubljana kleparska dela : Alojzij Lenčič , Ljubljana krovska dela: Theodor Kim , Ljubljana dobava železnih nosilcev: tvrdka Franjo Stupica , Ljubljani ostali obrtni mojstri: slikopleskarska dela: brata Eberl mizarska dela: Jakob Žumer , Gorje pri Bledu
<i>investitor, lastnik: prvotni današnji:</i>	Mestna občina Ljubljana Mestna občina Ljubljana, zasebna last
<i>namembnost prvotna : današnja:</i>	hotel najemniška neprofitna in lastniška stanovanja, ateljeji

Hotel Tivoli ok. 1910, vir: arhiv ZVKDS

Leta 1908 je najemnik restavracije »Švicarija« hotelir Ivan Kenda naslovil prošnjo na mestni magistrat za postavitev nove restavracije, ker stari objekti niso bili več primerni za opravljanje gostinske dejavnosti.⁵

Izhodiščni kriteriji za izdelavo načrtov so razvidni iz ohranjenega tipkopisa⁶, ki je verjetno bodisi navodilo župana Ivana Hribarja bodisi njegovega kabineta, po vsej verjetnosti pa izpod rok dr. Valentina Krisperja.⁷ Nova stavba naj bi bila v sozvočju z okolico, hkrati pa naj bi imela vse značilnosti sodobne gostilne, poudarek pa je bil tudi, da naj se zgradi s čim manjšimi stroški.

Mestni magistrat je na pobudo župana Ivana Hribarja za pripravo načrtov novega hotela Tivoli in nadzor nad gradnjo angažiral mestnega arhitekta Cirila Metoda Kocha. Načrte za hotel je 5. junija 1908 odobril mestni občinski svet in izdal stavbno dovoljenje. Potrjeni načrti⁸ za hotel so imeli klet, pritličje, prvo nadstropje, drugo nadstropje v mansardi z osrednjim erkerjem. Koch je za prvotni objekt predvideval stroške v višini 90.000 kron.⁹ Izvajalci za gradbena in obrtniška dela so bili izbrani na podlagi razpisa.¹⁰ Z deli so pričeli 24.7.1908 z vpisom v gradbeni dnevnik. Vsa gradbena in tesarska dela je prevzela stavbna družba Filip Supančič, ki je pripravila tudi večino načrtov za gradbena dela. Stavba je bila do konca leta 1908 že pod streho.

Iz ohranjenih signiranih načrtov lahko razberemo, da je arhitekturne načrte s tlorisi napravil Koch, medtem ko je imel pri preureditvi tlorisov, razporeditvi prostorov in dozidavah, veliko

⁵ Vir: ZAL: Reg. I 2172/fasc. 2029, pismo I. Kenda datirano 18.1.1908

⁶ Vir: ZAL: Reg. I 2172/fasc. 2029, tipkopis »Promemoria«,

⁷ Ivan Hribar, Moji spomini, I. del. 1983, str. 280, 281; dr. Valentin Krisper je v sodelovanju s Hribarjem vodil takrat ustanovljeno »Deželno zvezo za tujski promet«. Krisper je veliko potoval, organiziral je tudi izlet domačih gostilničarjev in hotelirjev na Dunaj in v Semmering.

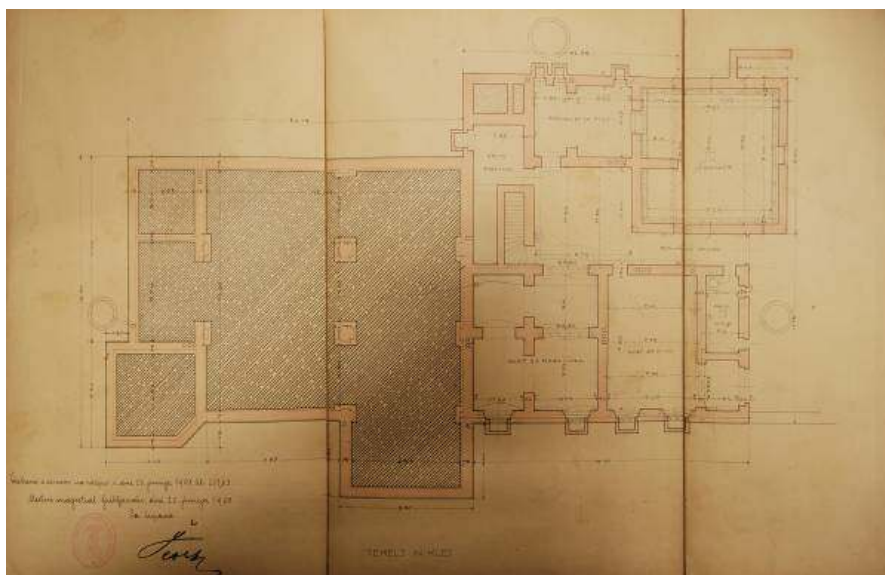
⁸ Vir: ZAL: Reg. I 2172/fasc. 2029; C.M. Koch je prvotno predložil drugačne načrte za hotel, ki bi bil nekoliko višji z osrednjim stolpičem. Vendar je komisija načrte zavrnila. Zato je pripravil nove predloge.

⁹ Vir: ZAL: Reg. I 2172/fasc. 2029, dokument signiran Koch: Nastavek k poročilu 27.2.1908. V nadaljevanju se je gradnja za še enkratno vsoto povečala. Zaradi česar je morala občina prodati zemljišča.

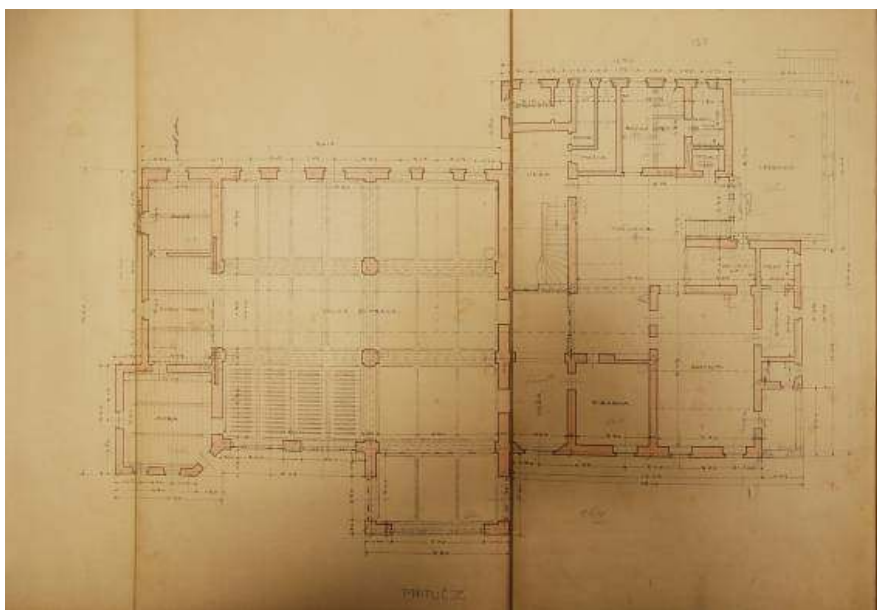
¹⁰ Vir: ZAL: Reg. I 2172/fasc. 2029, stavbni odsek je dne 13.6.1908 izdal dokument z izbranimi mojstri.

vpliva tudi bodoči najemnik hotela Ivan Kenda, ki je tudi sam podpisoval načrte in nadzoroval gradnjo.

Klet, Vir: ZAL

Pritličje, Vir: ZAL

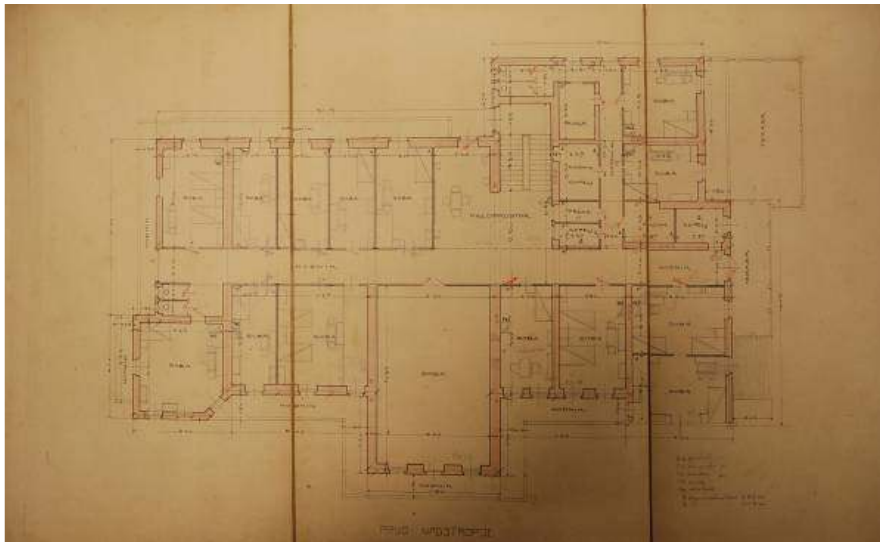
Objekt je tlorisno zasnovan dokaj razgibano. Zasnovan je kot vzdolžen objekt orientiran v smeri sever – jug, z dvema prečnima traktoma v osrednjem in severnem delu. Prvotno načrtovan višji objekt, ki bi omogočal pogled proti mestu ni bil realiziran, obveljal je dvonadstropni objekt z zadnjo etažo v mansardi, s streho v strmem naklonu, kar je sledilo smernicam alpske arhitekture.

Podkleten severni del hotela je imel shrambene prostore (prostor za vino, pivo), shrambo za drva, pralnico. Južni del pritličja je imel odprto dvoransko zasnovo. Osrednji del je bila velika dvorana, ki je imela proti jugu »stekleno« steno v funkciji drsnih vrat¹¹. Danes je konstrukcija drsnih vrat še ohranjena. Drсна vrata so zapirala sobo z odrom. Severni del

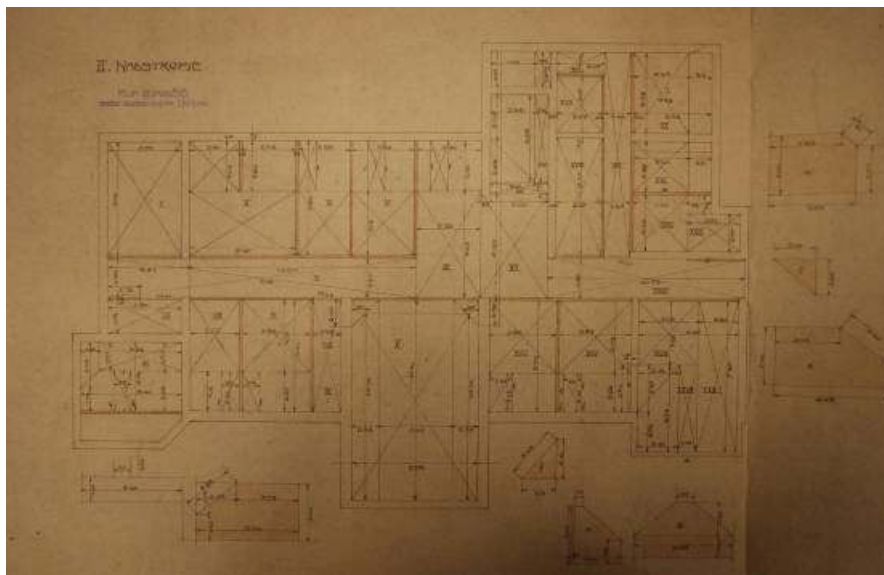
¹¹ Podatek razberemo na originalnem načrtu pritličja, kjer so na načrtu v rokopisu zabeleženi posamezni podatki (namembnost prostorov, detajli, tehnične podrobnosti)

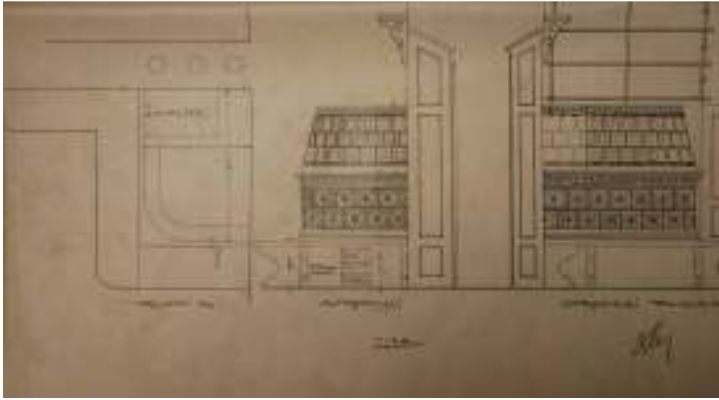
pritičja se je preko glavnega vhoda s pisarno nadaljeval v stopnišče z dostopom do sanitarij, kuhinjo s točilnico in servisnimi prostori. Že v času gradnje so na severnem delu dodali ledenico, kar je vidno tudi v tlorisu pritičja. V nadstropja so vodile lesene enoramne stopnice s podesti in ograjo s profiliranimi stebrički, po načrtu Kocha. Podkonstrukcija stopnic je po Kochovih načrtih predvidela železobetonsko osnovo. V klet so vodile železne stopnice. V prvem nadstropju so bile manjše hotelske sobe razporejene vzdolž hodnika, edina večja soba je bila v erkerju. Skupni sanitarni prostori so bili v južnem delu in severnem delu, kjer so predvideli tudi kadne in pršne kopeli. Drugo nadstropje v mansardi je imelo enako razporeditev sob in sanitarnih prostorov kot prvo.

Prvo nadstropje, Vir: ZAL

Drugo nadstropje v mansardi, Vir: ZAL

Peč v »kmetški« sobi

Prvotno v objektu niso načrtovali ogrevanja s pečmi, ker je bil predviden kot poletni hotel, že med gradnjo pa so načrtovali tudi te. Peči so bile v spodnjih prostorih, v vseh sanitarijah s kopelmi in v nekaterih hotelskih sobah. Na Kochovih načrtih je ohranjena velika peč iz tako imenovane »kmetške« sobe.

omara, postelja, opaž; načrt C.M. Koch

Notranjo opremo je zasnoval Koch. Ohranjeni so načrti za postelje, omaro, stole in lesni masivni opaž. Ostalo opremo je naročil hotelir Ivan Kenda. Iz zakupne pogodbe razberemo, da je bila mestna občina dolžna priskrbeti postelje, stole, mize in drugo potrebno opremo v sobah.¹² Les je moral biti iz rdečega zgornještajerskega macesna, medtem, ko so za ostale lesene del uporabili smreko ali jelko.¹³

Objekt je imel urejeno kanalizacijo. Voda je bila napeljana v vse etaže tam, kjer so bile sanitarije z avtomatskim splakovanjem. Ker pa je imelo vodno zajetje za hotelom prenizko lego, so se pojavljale težave, zato so v letu 1910 pod hotelom uredili zunanja stranišča. Dvorana in restavracija v pritličju sta imeli ventilacijo. Hotel je imel električno in plinsko osvetljavo. Vse sobe v nadstropjih so imele lesen parket.

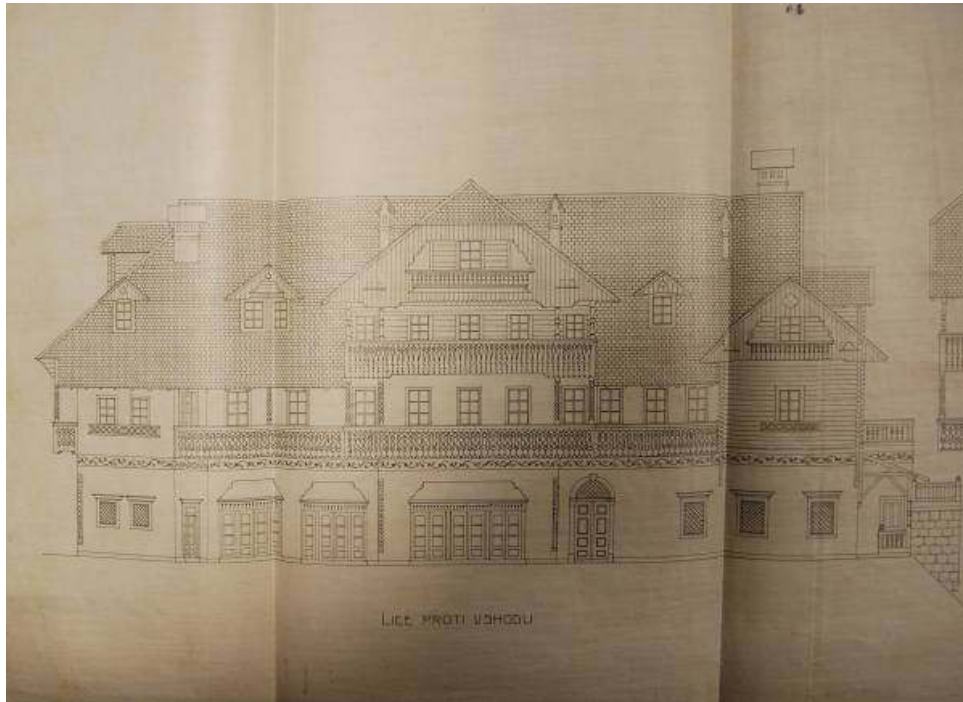
Hotel je imel prvotno belo fasado. Glavna vzhodna fasada ima poudarke na osrednjem izstopajočem delu, ki s svojo simetričnostjo in proporci izstopa. Celotna fasada ni podrejena pritličju. Spodnji del je oblikovan lahkotnejše in je protiutež zgornjemu masivnejšemu nadstropju v lesu. Nadstropja horizontalno členijo dolgi leseni balkoni in vegetabilni ločilni friz med pritličjem in prvim nadstropjem, ki poteka vzdolž vseh fasad. Južna fasada ima

¹² Vir: ZAL, zakupna pogodba 28.7.1909 Medtem ko je Ivan Kenda moral priskrbeti odeje, perilo, ...

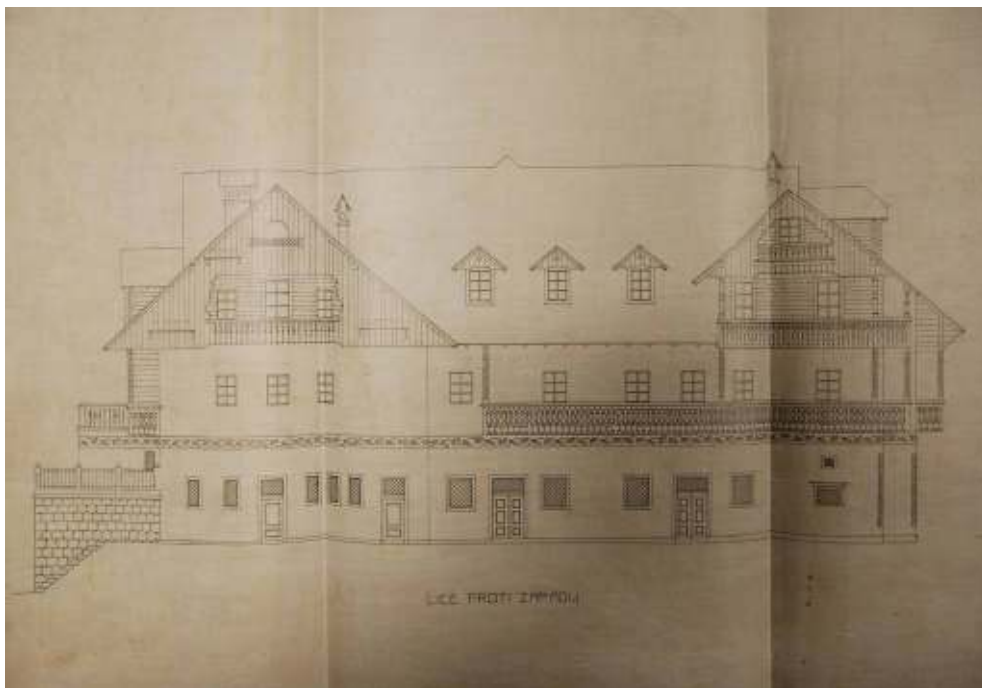
¹³ Vir: ZAL, zakupna pogodba 13.2.1909

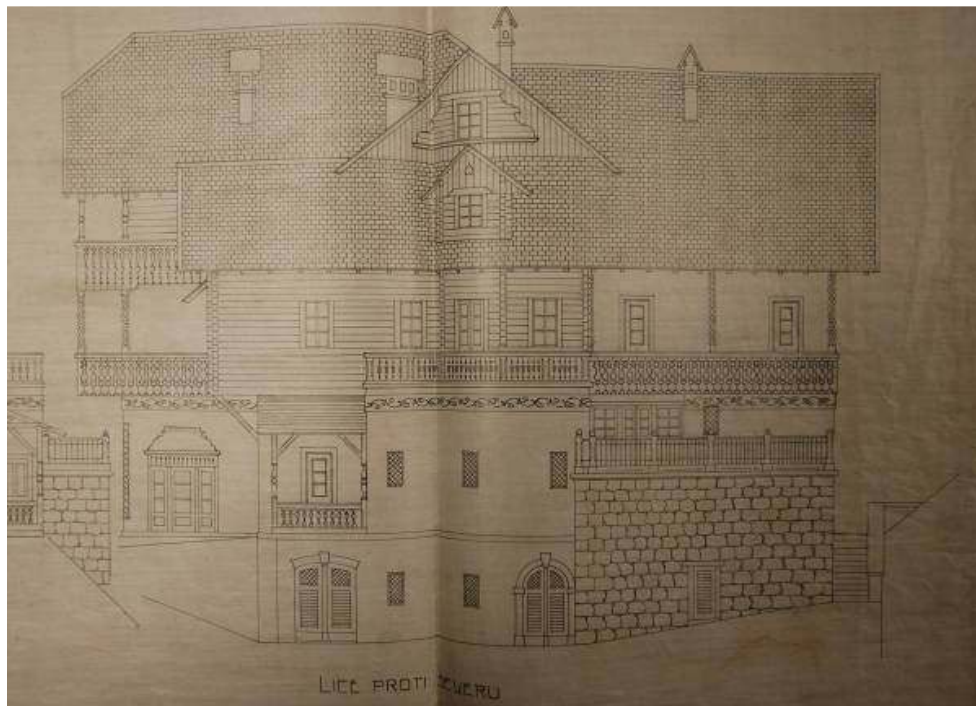
dokaj pravilne proporce, medtem, ko zahodna in severna fasada nimata izrazite proporcionalne mreže. Zahodna in severna fasada nimata izrazitih karakteristik, sta zgolj funkcionalnega značaja, predvsem severna fasada, ki je bila večkrat dozidana. Del severne fasade je obdelan z masivnimi kamnitimi bloki. Vertikalno je fasada poudarjena s posnetimi profiliranimi polstebri iz umetnega kamna na vseh vogalih pritličja in lesenimi profiliranimi stebrički balkonske ograje.

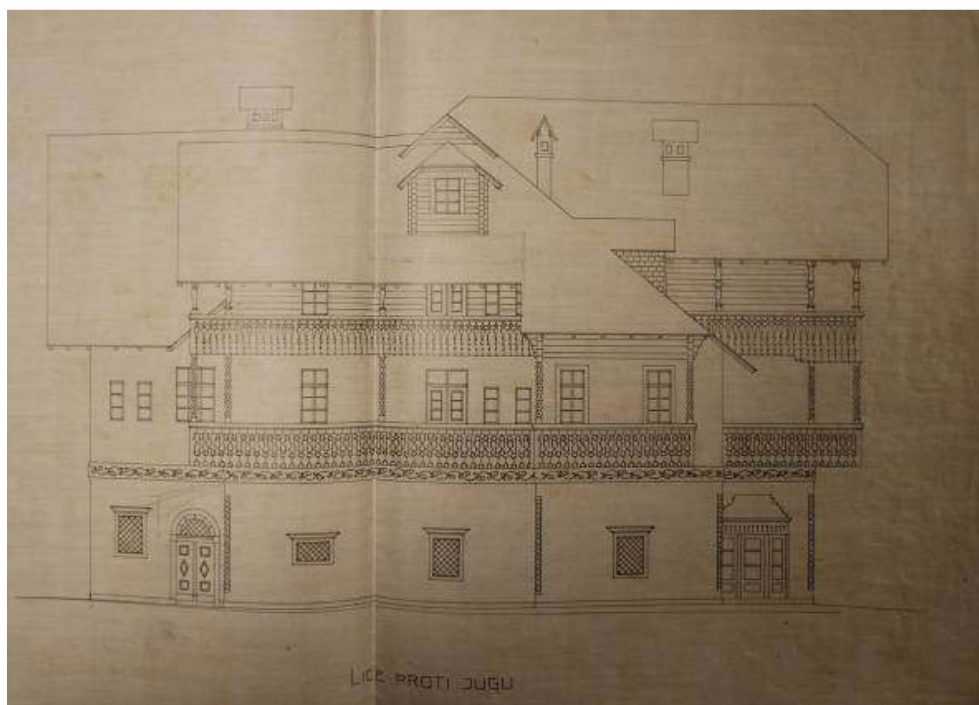
Vzhodna fasada, Vir: ZAL

Zahodna fasada, Vir: ZAL

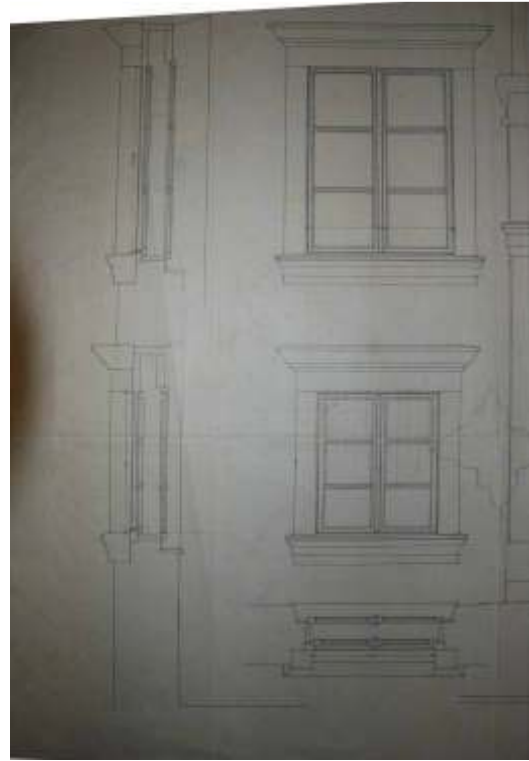
Severna fasada, Vir: ZAL

Južna fasada, Vir: ZAL

Portal, načrt C.M. Koch

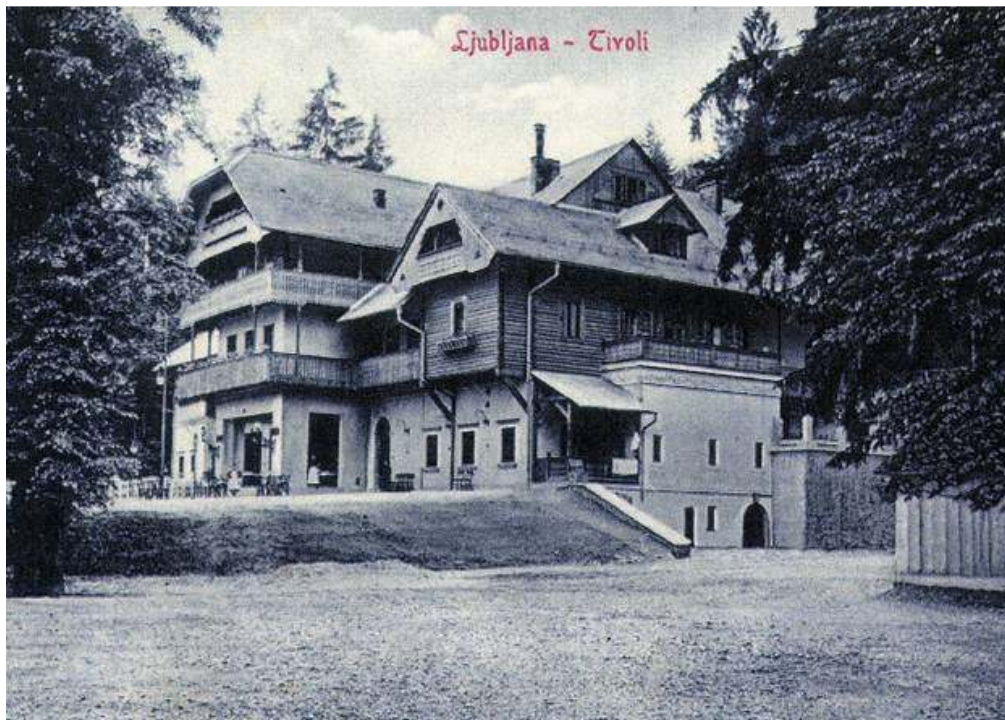
Okna, načrt C.M. Koch

Obrobe portala in oken v pritličju so bile izvedene po načrtih Kocha iz umetnega kamna z brušenimi robovi. Izdelke iz umetnega kamna je izdelala podjetje za umetni kamen Tribuč&komp iz Ljubljane. V glavni dvorani, hotelskih sobah in hodnikih je bil položen parket, razen v vhodni veži in sanitarijah. Koch je projektiral tudi ograjo s stebri iz umetnega kamna na terasi na severnem delu.

Detajl oken v pritličju

Stavbno pohištvo v pritličju je bilo prvotno verjetno zelene barve, kot je vidno na starejših razglednicah. Velika panoramska okna so bila vertikalno deljena v štiri krila z nadsvetlobnim delom. Okna v osrednjem delu z izhodom na teraso so bila zamaknjena navznoter v linijo fasade, tako je nastal vetrolov, ki je bil ob straneh odprt. Na detajlu razglednice je vidno montažno snemljivo okensko krilo prislonjeno ob zid pri vhodu.

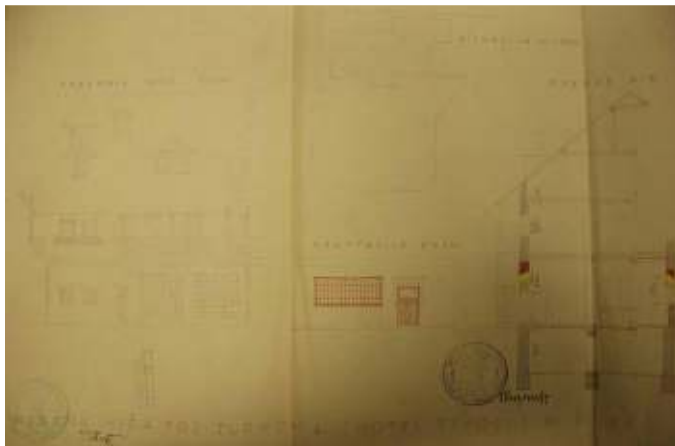
Stanje ok. 1910, pred dozidavo kuhinje, vir ZAL zbirka Fototeka

Pogled na severno fasado pred dozidavo. Severni del je bil delno pokrit z lesenim nadstreškom. Servisni dostop v kletne prostore je bil skozi polkrožna vrata. Urejena je bila tudi brežina terase.

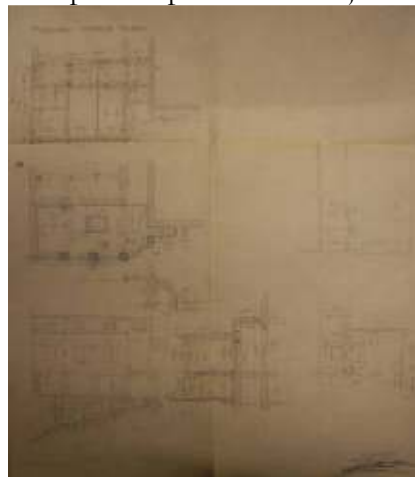

01-6.4.2 Dozidave v letu 1910, 1911 in kasneje

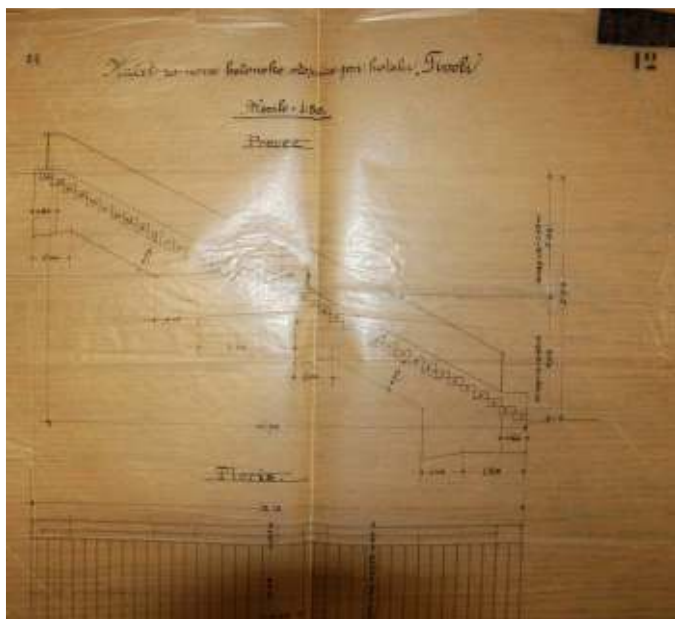
Že med gradnjo hotela so dodali ledenico na severovzhodnem delu hotela, ki je obsegala klet in prvo nadstropje. Oktobra 1910 so projektirali prizidek kuhinji v širini servisnih kuhinjskih prostorov po načrtih Filipa Supančiča. Prizidek je obsegal kuhinjo v pritličju, medtem, ko je bil kletni del odprt in je slonel na stebrih. Prizidek je imel tri okenske osi in je bil pokrit s streho v rahlem naklonu. Istočasno so načrtovali tudi stranske stopnice k prizidku kuhinje.

Adaptacija oken na zahodni strani; preboj okna v večje vzdolžno okno, vir ZAL

Dozidava kuhinje na severni fasadi, načrt C.M. Koch, vir ZAL

Načrt betonskih stopnic na vzhodnem delu pod teraso hotela, načrt C.M. Koch, vir ZAL

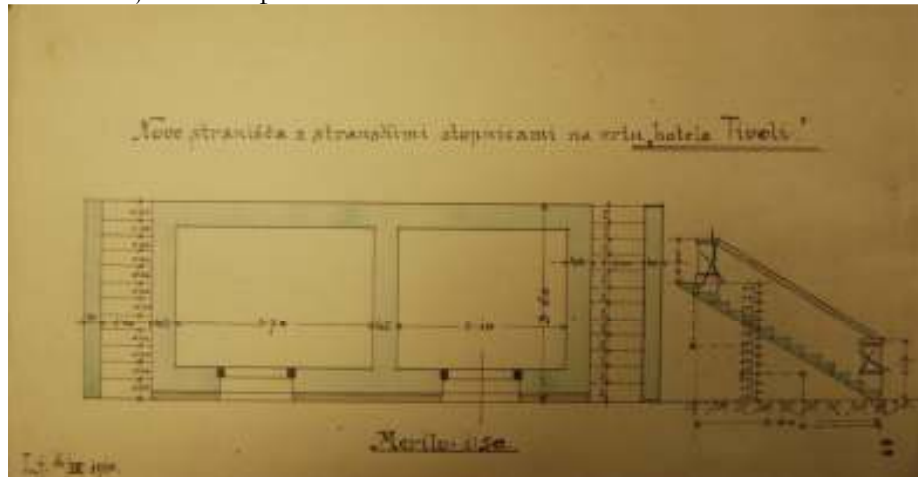
V letu 1911 so projektirali tudi nove betonske stopnice z vmesnim podestom na vzhodni brežini pod teraso, ki so nadomestile stare lesene stopnice. Z obratovanjem hotela je zaživela tudi terasa, ki je potrebovala nov dostop.

Terasa pred hotelom je segala do samega roba brežine.

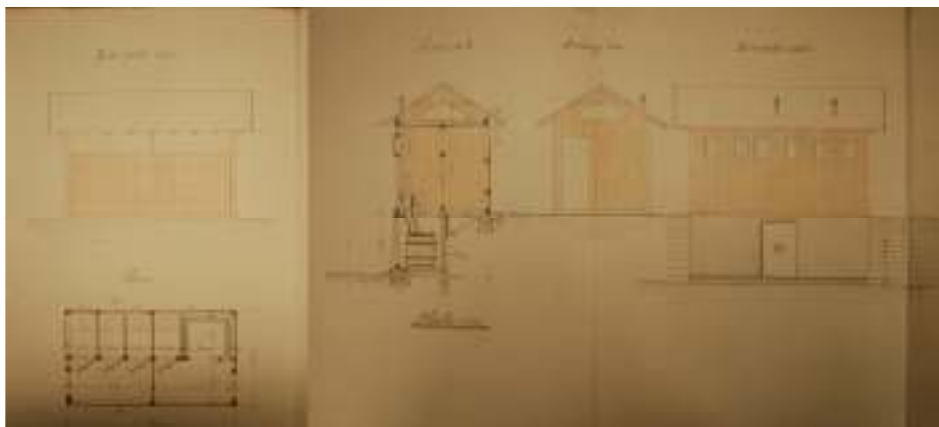
V letu 1910 je bila terasa urejena z štirimi linijami kandelaberskih svetilk.

V letu 1910 so na severovzhodnem delu dvorišča zgradili manjši objekt dimenzij cca. 7 x 4 m, v katerem so uredili zunanja stranišča. Objekt je danes še v celoti ohranjen. Orientiran je v smeri vzhod zahod, umeščen je ob rob izravnane platoja, ki prehaja v brežino. Objekt ima dve etaži, spodnji del objekta je zidan in delno vkopan v brežino z dvema vrtnima odprtina na severni strani, zgornji del je lesen z osmimi manjšimi okenskimi odprtinami, prvotno je bilo projektiranih šest. Objekt je pokrit z dvokapno streho. Ob vzhodni in zahodni stranici objekta so stopnice.

Načrt z datumom 16.7.1910, vir. ZAL

Načrt fasade zunanjega stranišča, vir. ZAL

Kasnejše gradbene faze v arhivskih virih niso ohranjene. Na podlagi upodobitev na starih razglednicah pa lahko sklepamo, da so bile okoli leta 1928 odprtine vetrolova/verande v pritličju erkerja že zaprta in enakih oblik kot danes. Terasa je bila urejena in zasajena z okrasnim drevjem.

Kasneje so zamenjali tudi stavbno pohištvo v pritličju vzhodne fasade. Zamenjana je bila strešna kritina. Predelave so sledile tudi v notranjosti. Veliko dvorano so pregradili v ateljeje. Posamezne hotelske sobe so predelali v stanovanja, kjer so vzpostavili tudi sanitarije.

01-6.3 Primerjava s sorodnimi spomeniki

Z razvojem in promocijo turizma ob koncu 19. stol. in začetku 20. stol. se je razvijala tudi gradnja hotelov, ki so predvsem v začetku 20. stoletja stremeli k doseganju sodobnih tehnoloških standardov. Z ustanovitvijo *Deželne zveze za tujski promet* se je gradnja hotelov razširila predvsem v večjih mestih, turističnih in zdraviliških krajih. Hoteli se po svoji namembnosti delijo na poslovne, letoviške, zdraviliške, športne in druge. Gradnja hotelov je sledila sodobnim tehnološkim smernicam, v ospredje je stopila namembnost in funkcionalnost. Hotel je imel poleg sob tudi prostore za druženje, restavracijo, kavarno, sprejemnico, igralnico in teraso.

Sorodne tipe objektov z alpskimi motivi v arhitekturi zasledimo na Štajerskem. Predvsem v krajih z razvitim zdraviliškim turizmom, kot so Dobrna, Rogaška Slatina, Rimske Toplice, kjer se pojavlja termin »švicarija« kot sinonim za objekte z alpsko karakteristiko. Prevladujejo fasadni elementi v lesu, objekti časovno segajo v obdobje 2. pol. 19. stol.

Dobrna- Švicarija, EŠD 12241

Rimske Toplice - Vila

Toplice 8, EŠD 18565

Stavba iz 1872 s karakteristiko "švicarije". K nadstropnemu, petosnemu srednjemu delu z balkonom in čelom, sta dodana dvonadstropna bočna dvoosna rizalita z balkonom. Ornamentalna členitev, ograje iz lesa.

Nadstropna stavba s čopasto streho, intaktno zunanjsčino z lesenimi, okrasno rezljanimi elementi (napušči, balkon, stopnišni altan). Jedro iz prve polovice 18. stol., stavba preoblikovana 1878.

Vzore za hotel Tivoli lahko najdemo predvsem v motiviki gorenjskih alpskih hiš, kajti iz arhivskega gradiva je ohranjen dokument o potovanju arhitekta Kocha po Gorenjskih krajih¹⁴ z namenom najti vzore za projektiranje hotela. Koch je prepotoval gorenjske kraje od Kranjske gore do Bohinja in zraven posnel 21 motivov. Na zahtevo radovljiškega okrajnega glavarja Detele in županstva v Bohinjski Bistrici je Koch v tistem času izdelal tudi regulacijski načrt Bohinjskega jezera, ki je prvi urbanistični načrt v Bohinju.

V Bohinju se je turizem od 2. pol. 19. stol. naprej hitro razvijal predvsem na pobudo že prej omenjene *Deželne zveze*. Gradili so hotele predvsem v alpskem slogu. Med pomembnejšimi hoteli tedaj so bili:

Hotel sv. Janez (hotel St. Johann) ob Bohinjskem jezeru, ki je bil prvi bohinjski hotel, zgrajen leta 1887, hotela Zlatorog in Triglav ob jezeru; ki danes ne stojijo več oziroma so bili kasneje prenovljeni.

¹⁴ Vir. ZAL., račun 7.3.1908

Dijski počitniški dom Zavoda sv. Stanislava pri sv. Dubu v Bohinju, Vir: arhiv ZVKDS

Hospic Sv. Duh ob bohinjskem jezeru; omenjen v malem vodniku iz leta 1910,¹⁵

Tik ob jezeru v Ribčevem lazu je bil Hospic sv. Duh danes *Hotel pod Voglom* (EŠD 17838), ki je eden najstarejših bohinjskih hotelov iz okoli 1896, z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem s triosnim rizalitom v obliki nadstropne verande. Je pravokotnega tlorisa, preoblikovan po drugi svetovni vojni.

Hotel sv. Janez ob Bohinjskem jezeru (levi objekt). Fotografija je nastala ok. leta 1908, avtor je fotograf Fr. Pavlin. Objekt na desni v virih ni evidentiran. Po arhitekturi zelo soroden hotelu Tivoli.

V arhitekturi hotela Tivoli prepoznamo karakteristike gorenjske arhitekture. Okenske obrobe v pritličju so povzete po tipični gorenjski kmečki hiši, streha na čop, prav tako leseni balkoni s stebri in lesen masivni mansardni del. Tlorisna zasnova je klasična funkcionalna hotelska razporeditev prostorov.

01-6.6 Materialno stanje spomenika in okolice

Objekt je v relativno dobrem stanju. Nosilni zidovi v kleti so v največjem obsegu zgrajeni iz kamna z apneno malto. Nekaj močnejše obremenjenih zidov je izvedenih iz nearmiranega betona. Večjih razpok ni zaznati. Stropno konstrukcijo nad kletjo predstavljajo oboki, na katerih ni zaznati konstrukcijskih poškodb.

V pritličju je nosilno zidovje opečno, grajeno iz polne opeke. Stropne konstrukcije pa so iz lesenih tramov, ki nalebajo na sistemu primarnih jeklenih traverz.

¹⁵ <http://www.bohinj.si/index.php?catID=1&pID=2302>

Tudi v nadstropju so zidovi zgrajeni iz polne opeke. Del nosilnih zidov nadstropja pa predstavljajo jekleni stebri. Ti ležijo na podkonstrukciji stropa v medosni razdalji 3.15 m in so tako spodaj, kakor zgoraj v okvirno konstrukcijo povezani z vijaki. Večjih razpok ni zaznati.

V drugi etaži so predelne stene izvedene kot obojestransko ometani leseni opaži izvedeni na leseno konstrukcijo.

Nosilna strešna konstrukcija je še v razmeroma dobrem stanju. Večji problem predstavlja kritina, saj je že močno dotrajana in na večjih mestih zamaka. Problematične so tudi pločevinaste obrobe, predvsem na območju žlot. Na teh mestih je zaradi zamakanja in lesne gobe več elementov močno dotrajanih.

Zamakanje se opazi tudi na večjim mestih na fasadah, kjer je zaznati odpadanje ometa.

01-6.7 Dokumentacija stanja spomenika

01-6.8 Predhodne raziskave (kratek povzetek poročil o rezultatih preiskav)

Sondažne raziskave so bile opravljene na fasadi, hodnikih in že izpraznjenih (dostopnih) sobah oziroma stanovanjih. V sobah, ki so še naseljene in prostorih, ki so bili trenutno nedostopni bo potrebno opraviti sondiranje naknadno. Najprimernejši čas za izvedbo ostalih sondažnih raziskav bi bil ob pričetku (ali tik pred) obnovitvenih del.

Trenutne sondažne raziskave so pokazale, da je bil prvotno barvno dekoriran cvetlični reliefni pas na fasadi v zeleni in rdeči barvi (glej grafično dokumentacijo).

V nekdanjem terasnem prostoru v pritličju – soba S21 sta bili odkriti dve šablonirani poslikavi s cvetličnim motivom (glej barvno študijo 2 in 3). Po pričevanjih dolgoletnih stanovalcev so bile stene na hodnikih do višine obložene z lesom, preostali del stene pa je bil zapolnjen z ogledali. Sondažne raziskave so razkrile le dve kasnejši dekoraciji, izvedeni z valjčkom.

Skoraj v vsaki sobi so sonde razkrile različne dekorativne poslikave, v večini primerih gre za prvo predelavo, prvotno pa so bile sobe barvane v enotnem oker tonu.

01-7 DRUŽBENI POMEN SPOMENIKA

01-7.1 Obrazložitev prostorskega pomena

Umestitev hotela Tivoli v krajinski park je sprva pomenil možnost razvoja naraščajočega turizma, odmaknjenega od mestnega vrveža. Hotel je bil prvotno namenjen tujcem, vendar pa je bila že njegova predhodnica »Švicarija« priljubljeno zbirališče domačinov na zelo pretočni sprehajalni poti po Tivoliju, zato so tudi v novo zgrajeni hotel začeli zahajati domačini s sprehoda po parku. Postavitev hotela je vplivala na krajinsko podobo parka in na kulturni utrip mesta. S tem je povezava med mestom in parkom, na relaciji Jakopičevo sprehajališče, grad Tivoli, hotel Tivoli, Cekinov grad in Bellevue še bolj zaživela. Umestitvi hotela ob gozdni rob krajinskega parka se je prilagodila tudi arhitektura hotela, ki je preprosta alpska arhitektura, namenjena oddihu, neizstopajoča, in se zliva v zeleno okolje.

01-7.2 Obrazložitev avtorskega in razvojnega merila

Hotel Tivoli pomeni v opusu arhitekta Cirila Metoda Kocha poskus uveljavitve domačih elementov v arhitekturi. Ideja župana Ivana Hribarja in njegovega kabineta je bila prvotno veliko bolj ambiciozna, doseči »domačijski slog«, ki bo odraz narodove zavesti. Ob končni realizaciji je nastal preprost in kvaliteten hotel s karakteristikami gorenjske alpske arhitekture, ki sledijo klasičnim arhitekturnim razmerjem in proporcem.

Koch je bil zelo vsestranski arhitekt, ki se je uspešno spoprijel z različnimi naročnikovimi željami, med drugimi je pripravljala tudi urbanistične ureditve. Hotel Tivoli je njegov uspešen poskus umestitve alpskega hotela v mestno okolje.

01-7.3 Obrazložitev družbeno zgodovinskega pomena

Družbeno zgodovino Švicarije, oziroma kasneje hotela Tivoli, lahko v grobem razdelimo na tri obdobja. Prvo obdobje se začne z otvoritvijo gostilne in kavarne Švicarija junija 1835¹⁶ in traja do leta 1909, ko je bil na njenem mestu postavljen hotel Tivoli. Z istim letom (1909) se začne drugo obdobje, ki traja do leta 1930, ko hotel Tivoli preneha obratovati. Tretje obdobje zajema čas od leta 1934, ko je stavbo hotela Tivoli najela Ruska kolonija in vanj iz Šentpeterske vojašnice preselila ruske emigrante. Danes so v stavbi nekdanjega hotela Tivoli pretežno socialna lastniška in najemniška stanovanja ter nekaj ateljejev.

V prvem obdobju iz družbeno-zgodovinskega vidika prostor kavarne in gostilne Švicarija najbolj izstopa kot prostor za druženje in razvedrilo. S tem namenom je kavarno in gostilno Kazinsko društvo, ki je v 19. stoletju še skrbelo za zabavo ljubljanskega plemstva, navsezadnje tudi postavilo. Z izbiro lokacije za Švicarijo je Kazinsko društvo sledilo trendu prve polovice 19. stoletja, ki je narekoval predstavitev družabnega življenja iz ožje strukture mesta v naravo. Pri tem je bilo potrebno zadostiti tudi želji, da bi bila čeprav umaknjena v idilično naravno okolje, Švicarija še vedno v neposredni bližini mesta in lahko dostopna. Mimo nje je vodila sprehajalna pot skozi Tivoli do priljubljenih šišenskih gostišč. V poletnih mesecih, ko je gostilna obratovala¹⁷, so se na sprehodu skozi Tivoli ustavili številni domači in tuji gostje. Gostišče je bilo priljubljeno tudi zaradi nedeljskih koncertov vojaške godbe. Ob vinu, kavi in mrzlih jedeh, kasneje pa tudi toplih jedeh in pivu, naj bi se družila predvsem takratna ljubljanska elita. V prostorih Švicarije so prirejala veselice tudi razna društva. Že v prvem obdobju pa je obravnavan prostor služil tudi raznim političnim shodom. Tako se je na primer avgusta 1901 v Švicariji odvil sestanek članov akademskega ferijalnega društva Sava, ki je bil pomemben za organizacijo slovenskega dijaštva.¹⁸

¹⁶ Vir: Staroslav, 1926, str. 42.

¹⁷ Otvoritev je bila vsakega leta na 1. maj.

¹⁸ Vir: Štrbenc Svetina, 2007.

Začetek drugega obdobja zaznamuje preureditev kavarne in gostilne Švicarija v hotel Tivoli, ki je odslej poleg hrane in pijače nudil tudi prenočišča in tako postal pomembna turistična točka tega časa. Ideja o suverenosti slovenskega naroda in o potrebi po njegovi emancipaciji, ki je zaznamovala konec 19. in začetek 20. stoletja oziroma čas županovanja velikega domoljuba Ivana Hribarja, se je udejanila tudi v projektiranju novega hotela Tivoli. Iz družbeno-zgodovinskega vidika je tudi v drugem obdobju ta prostor najbolj povezan z družabnim življenjem in preživljanjem prostega časa. Ob koncih tedna so se tako kot že v času delovanja kavarne in gostilne Švicarija, gostje tu ustavljali med sprehodom na Rožnik. Hotel je imel dvorano, kjer so gostovala razna gledališča in kjer so se odvijali številni koncerti, plesi in predpustne prireditve. Ob lepem vremenu so se tovrstne prireditve odvijale tudi na vrtu hotela Tivoli, tam pa se je nadaljevala tudi tradicija nedeljskih in prazničnih koncertov, slavnostnih banketov ter veselic različnih društev.¹⁹ V kmetški sobi hotela so se zbirali slovenski, občasno pa tudi tuji umetniki. Med bolj slavnimi rednimi gosti so bili na primer: slikarja Hinko Smrekar in Maksim Gaspari, literata Ivan Cankar²⁰ in Miha Čop, igralec Anton Verovšek in drugi. Tako kot v prvem se je tudi v drugem obdobju v prostorih hotela Tivoli nadaljevala tradicija političnih shodov. Novembra 1909 se je tu odvijala konferenca Socialdemokratske stranke, na kateri je bila sprejeta t.i. Tivolska resolucija²¹. Desetletje kasneje, aprila leta 1920, je tu gostoval 1. kongres Delavske socialistične stranke Slovenije, na katerem je bila ustanovljena Komunistična partija Slovenije.²² Drugo obdobje zaznamuje tudi dokaj pogosta menjava najemnikov hotela Tivoli, ki se zaključi v letu 1930, ko je potekla pogodba zadnjemu najemniku, Vekoslavu Dolničarju.

Tretje obdobje za razliko od prejšnjih dveh ne zaznamuje več družabno življenje in preživljanje prostega časa. Prostori nekdanjega hotela Tivoli v letu 1934 dobijo novo namembnost, saj odslej pomenijo skromna bivališča marginalne skupine ruskih emigrantov. Obravnavani prostor se s tem iz družbenega vidika nekako prelevi v nasprotje samega sebe. Če je namreč prej predstavljal prostor, namenjen kulturnim užitek elite, je zdaj postal zatočišče revnih in preganjenih. Kljub temu pa se je nek nivo kulturne ponudbe v tem času ohranjal preko delovanja društva Ruska matica, ki je tu na primer organiziralo predavanja iz ruske zgodovine, filozofije in literature.²³ Poleg tega ne gre prezreti dejstva, da je bilo med vseljenimi ruskimi emigranti kar nekaj umetnikov in intelektualcev. V pritličju stavbe je tako sčasoma nastalo nekaj ateljejev, v katerih so se skozi čas zvrstile tudi občasne umetniške razstave. Danes so tu predvsem lastniška in najemniška stanovanja nižjega socialnega sloja ter že omenjeni ateljeji.

Iz družbenozgodovinskega vidika je najbolj zanimiv razvoj prostora nekdanje Švicarije oziroma hotela Tivoli od nekdanjega zbirališča ljubljanske elite konec 19. in v začetku 20. stoletja, preko zbirališča ljubljanskih umetnikov (ki so največkrat nosilci narodnobuditeljskih idej značilnih za zgodnje 20. stoletje) vse do preobrazbe v zatočišče revnejšega sloja prebivalstva od tridesetih let 20. stoletja do danes. Ali drugače: če je bila Švicarija sinonim za zabavo ljubljanskega višjega sloja, je hotel Tivoli v drugem obdobju pogosto imenovan »umetniško gnezdo«, v tretjem pa »pribežališče revežev«. Ne gre pa prezreti, da je vsem trem obdobjem skupna točka kulturno dogajanje, pa naj bodo to bodisi koncerti vojaške godbe,

¹⁹ Od leta 1921 je bil vrt hotela Tivoli (v slabem vremenu pa dvorana) prizorišče letnega gledališča Deveta dežela, ki je prirejalo predstave v času ljubljanskega velesezma. (Štrbenc Svetina, 2007)

²⁰ Cankar naj bi tam celo preživel nekaj mesecev svojega življenja in v tem kratkem času napisal esej *Bela križantema*. (Kikelj, 2006, str. 34)

²¹ Gre za programsko izjavo, posvečeno nacionalnemu vprašanju. V njej so zahtevali preobrazbo Avstro Ogrske na podlagi narodne avtonomije. Zahtevana je bila popolna narodna združitev vseh Jugoslovanov, ne glede na različnost jezikov, vere in pisave.

²² Vir: Štrbenc Svetina, 2007.

²³ Tu so delovali še: Ruski rdeči križ, Ruski sokol, Združenje ruskih invalidov ter še nekatere monarhistične organizacije. (Kikelj, 2006, str. 24)

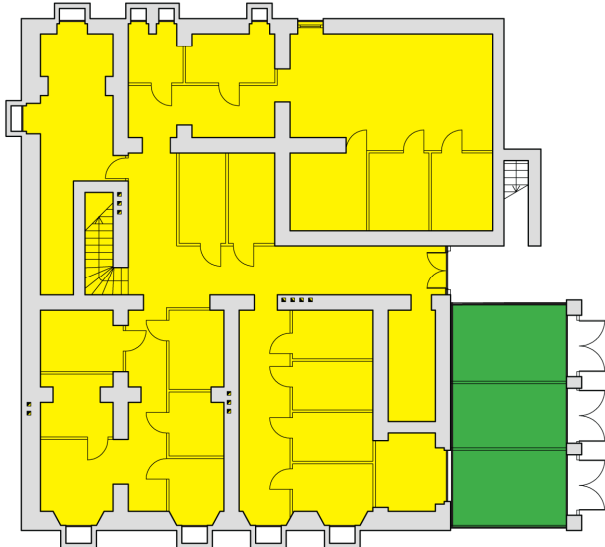

gledališke predstave ter razne veselice in plesi v prvem in drugem obdobju, bodisi nastanek umetniških ateljejev z občasnimi razstavami v zadnjem obdobju.

Glede na to je pomembno, da se tudi po obnovi ohrani kontinuiteta kulturnega dogajanja oziroma umetniškega delovanja na tem prostoru, ki ima kot je v prvi polovici 19. stoletja ugotovilo že Kazinsko društvo, idealno lokacijo, saj je umaknjeno iz mestnega vrveža v sproščeno ozračje tivolskih sprehajalnih poti, hkrati pa se nahaja v neposredni bližini mesta.

01-7.4 Stopnja družbenega pomena

Ljubljana - HOTEL TIVOLI EŠD: 364 STOPNJA DRUŽBENEGA POMENA	LEGENDA Izjemen pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje. Velik pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje z manjšimi korekturami. Srednji pomen - Sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno ohranjanje s korekturami in dopolnitvami. Majhen pomen - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene možne spremembe. Brez pomena - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene predelave, odstranitve in podobno. Moteče - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah zahtevane predelave, odstranitve in podobno.
Tlorisi Klet Pritličje	

Ljubljana -
HOTEL TIVOLI

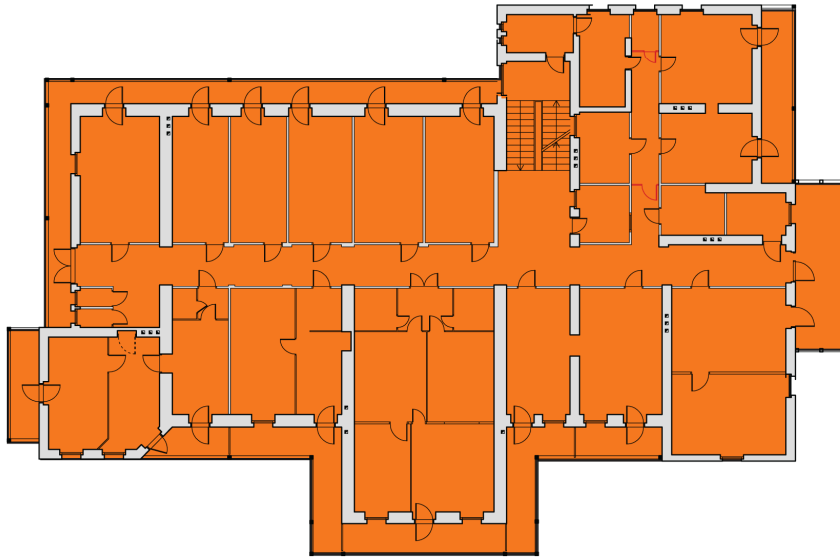
EŠD: 364

STOPNJA DRUŽBENEGA POMENA

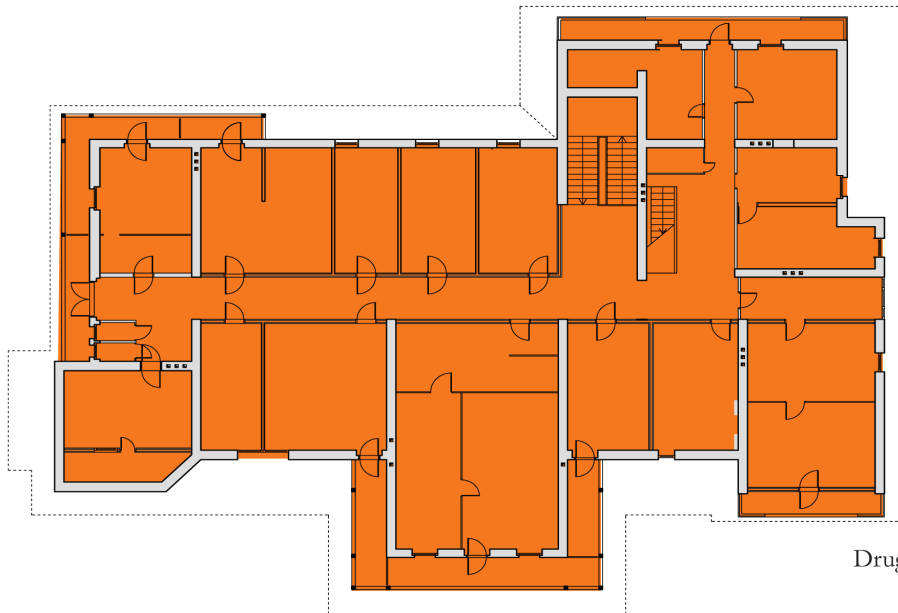
LEGENDA

- Izjemen pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje.
- Velik pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje z manjšimi korekturami.
- Srednji pomen - Sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno ohranjanje s korekturami in dopolnitvami.
- Majhen pomen - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene možne spremembe.
- Brez pomena - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene predelave, odstranitve in podobno.
- Moteče - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah zahtevane predelave, odstranitve in podobno.

Tlorisi

Prvo nadstropje

Drugo nadstropje

Ljubljana -
HOTEL TIVOLI

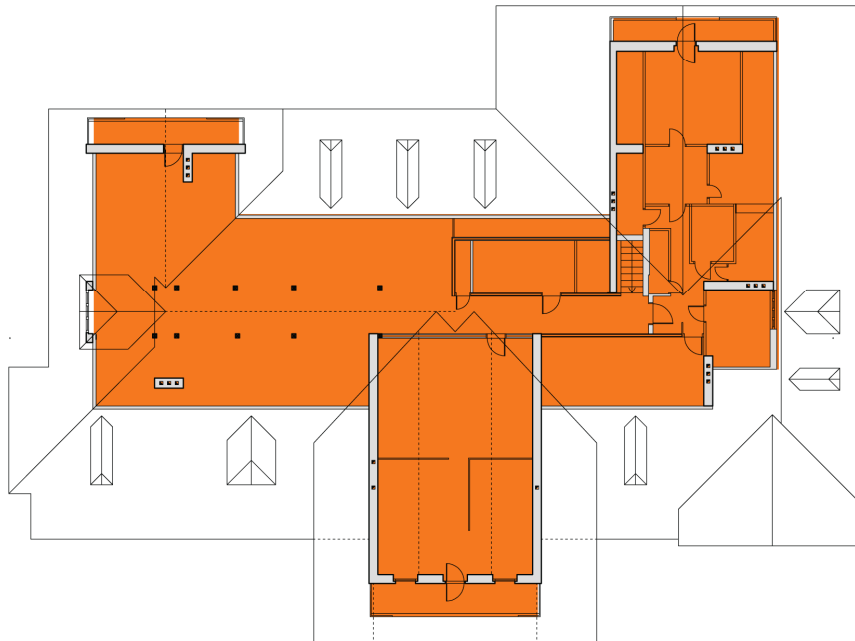
EŠD: 364

STOPNJA DRUŽBENEGA POMENA

LEGENDA

- Izjemen pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje.
- Velik pomen - Najvrednejše sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno maksimalno možno ohranjanje z manjšimi korekturami.
- Srednji pomen - Sestavine dediščine, za katere je v smernicah opredeljeno ohranjanje s korekturami in dopolnitvami.
- Majhen pomen - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene možne spremembe.
- Brez pomena - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah opredeljene predelave, odstranitve in podobno.
- Moteče - Sestavine dediščine, za katere so v smernicah zahtevane predelave, odstranitve in podobno.

Tlorisi

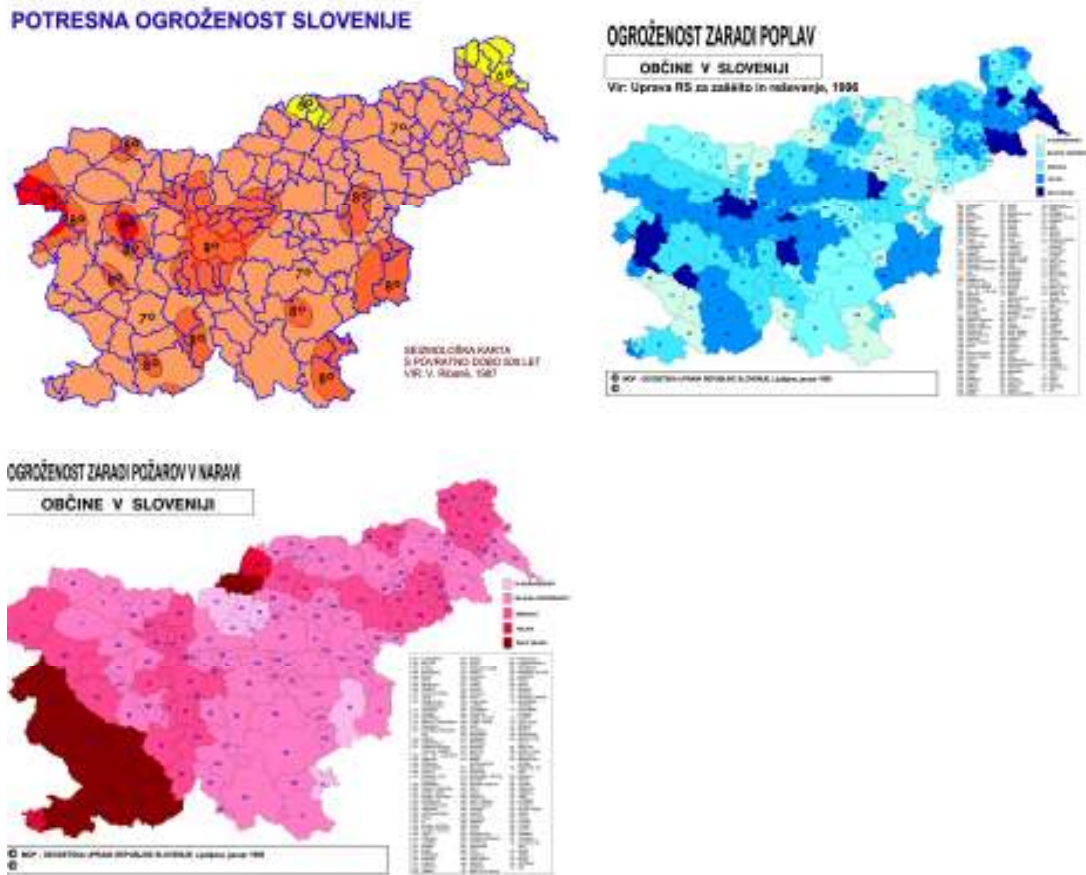
Mansarda

01-8 Ranljivost in ogroženost spomenika

01-8.1 splošna ocena ranljivosti spomenika

Ljubljana sodi v 8. stopnjo potresne nevarnosti po MCS. Objekt zaradi svoje lokacije ni ogrožen zaradi poplav. Ranljivost (po karti Ogroženost zaradi požarov v naravi) zaradi požara je srednja, vendar zaradi postavitve objekta v gozdu in zaradi velike količine lesa na objektu, ocenjujemo ranljivost zaradi požara na veliko.

Vir: Ocena ogroženosti zaradi naravnih in nesreč, Srečko Šestan, Ministrstvo za obrambo, Uprava RS za zaščito in reševanje, www.zav-zdruzenje.si/docs/15_dnevi/Sestan.ppt, karte MOP, Geodetska uprava Republike Slovenije

01-8.2 ocena ogroženosti spomenika

Objekt je v uporabi, ni pa redno vzdrževan. Delno so stanovanja izpraznjena, tako da te dele objekta nihče ne vzdržuje.

Stavba je delno podkletena. V tem delu je ogrožena zaradi talne vode. Glede na to, da je na fasadah veliko lesa, obstaja verjetnost, da les napadejo različni zajedalci.

Strešna kritina je stara in dotrajana. Na večjih mestih je zaznati sledi zamakanja.

IZVEDBENI DEL

01-9 Usmeritve za ohranjanje in varovanje spomenika

01-9.1 Splošne usmeritve

01-9.1.1. Kulturnovarstveni akti

Eden od temeljnih vidikov varstva dediščine je nadzor nad posegi vanjo. Vsebina »posega« je definirana v 3. členu ZVKD-1: »poseg« obsega vsa dela, dejavnosti ali ravnanja, ki posegajo v videz, strukturo, notranja razmerja, uporabo dediščine, ali ki dediščino uničujejo, razgrajujejo ali spreminjajo njeno lokacijo. ZVKD-1 določa, da je za vsak poseg potrebno predhodno pridobiti kulturnovarstveno soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine (od tu naprej ZVKDS) (28. člen, 30. člen) v tem primeru ZVKDS, OE Ljubljana, Tržaška 4, Ljubljana. Hkrati določa, da je potrebno pred pridobitvijo kulturnovarstvenega soglasja pridobiti kulturnovarstvene pogoje ZVKDS (29. člen). Pri posegih v spomenik in njegovo vplivno območje je podlaga za izdajo pogojev in soglasja akt o razglasitvi.

ZVKD-1 (2. odstavek 28. člena) določa tudi izjeme, ko pridobitev soglasja ni potrebna (vzdrževalna dela, ki ne posegajo v varovane vrednote, nujni posegi in posegi, za katere je že pridobljeno okoljevarstveno soglasje), oziroma ga je mogoče pridobiti naknadno.

01-9.1.2. Varstveni režim za stavbno dediščino:

V območjih kulturne dediščine, opredeljenih v strokovnih zasnovah, pravni režim predpisuje:

- prepovedana je odstranitev (rušenje) registrirane kulturne dediščine,
- prepovedani so posegi v prostor ali načini izvajanja dejavnosti, ki bi prizadeli varovane vrednote območja ter prepoznavne značilnosti in materialno substanco, ki so nosilci teh vrednot,
- v okolici območij kulturne dediščine se uveljavlja nadzor nad posegi v prostor, ki bi utegnili negativno vplivati na območje kulturne dediščine (vplivno območje dediščine).

Dovoljeni so posegi v prostor in prostorske rešitve, ki:

- prispevajo k trajni ohranitvi dediščine ali zvišanju njene vrednosti, dediščino varujejo in ohranjajo na mestu samem (in situ).

Območje stavbne dediščine

V območjih stavbne dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje naslednjih značilnosti objektov:

- tlorisna in višinska zasnova (gabariti),
- gradivo (substanca) in konstrukcijska zasnova,
- oblikovanost zunanjsčine (členitev objekta in fasad, oblika in naklon strešin, kritina, stavbno pohištvo, barve fasad, fasadni detajli),
- funkcionalna zasnova notranjosti objektov in pripadajočega zunanjega prostora,
- komunikacijska in infrastrukturna navezava na okolico (pripadajoči odprti prostor z niveleto površin ter lego, namembnostjo in oblikovanostjo pripadajočih objektov in površin),
- prostorski kontekst, pojavnost in vedute (predvsem pri prostorsko izpostavljenih objektih - cerkvah, gradovih, znamenjih itd),
- celovitost dediščine v prostoru (prilagoditev posegov v okolici značilnostim stavbne dediščine).

Hotel Tivoli leži v območju parka Tivoli, ki je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena, za katerega veljajo varstveni režimi iz *Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost*, Ur.l. SRS, št. 21/84-1063, 47/87-2055, ki

- Za krajinski park velja varstveni režim, ki določa prepoved izvajanja in razvoja tistih dejavnosti, ki negativno vplivajo na krajino in njeno podobo ter na tiste privlačnosti, ki so pogoj za razvoj rekreacije in ki omejujejo razporejanje, velikost in gostoto obstoja in razvoja objektov in naprav, potrebnih za razvijanje rekreacije. Prepovedano je:
 - graditi na oblikovani zeleni površini- stavbe, poti in naprave ki ne izhajajo iz funkcije krajinskega parka,
 - uničevati, odstranjevati ali premeščati parkovno arhitektonske objekte, ki so sestavni del oblikovane zasnove,
 - spreminjati obstoječo konfiguracijo terena, izvajati melioracijska ali regulacijska dela na ožji lokaliteti in v okolici, ki bi okrnili značilnosti naravne znamenitosti,
 - prepovedano je zapiranje značilnih pogledov,
 - obzidavanje,
 - rušenje arhitektonskih in krajinskih prvin spomeniškega značaja.

01-9.1.3. Načrtovanje in izvedba posegov:

Usmeritve so usklajene z določili mednarodnih²⁴ in domačih konservatorskih standardov, ki sledijo ohranjanju ovrednotenih delov materialne substance spomenika s čim manjšimi posegi, s poudarkom na čiščenju, popravilih in minimalnih posegih.

Pri načrtovanju in izbiri metode dela je potrebno upoštevati naslednja načela:

- Kompatibilnost: raba gradiv, ki ne vnaša poškodb ali negativnih vplivov na originalno substanco spomenika ampak jo kvečjemu funkcionalno izboljša.
- Reverzibilnost: novi posegi, ki jih je možno brez poškodb na spomeniku odstraniti in zamenjati z novimi.
- Minimalnega posega: izbor rešitev, s katerimi se minimalno posega in spreminja prvotne oziroma ovrednotene sestavine.

Tehnologija:

- Tehnologija izvedbe del mora biti prilagojena historičnemu objektu. Naprav, ki povzročajo močne tresljaje, ni sprejemljivo uporabljati. V kolikor se ugotovi, da tehnologija izvedbe povzroča škodo na objektu, je potrebno nemudoma dela zaustaviti in dela nadaljevati z drugo tehnologijo.
- Izvajalec je dolžan v času izvedbe del spremljati tudi negativne vplive na še posebej varovane elemente, opredeljene v konservatorskem načrtu in jih po potrebi še dodatno zaščititi.
- Pred izvedbo restavratorskih del je potrebno je pripraviti vzorce (vzorci finih, dekorativnih ometov, barvnih vzorci opleskov, ...) in izvesti preizkusne metode čiščenja (kamnitih, kovinskih elementov...), ki jih bo pregledal oz. preveril in potrdil konservator/restavrator ZVKDS, OE Ljubljana v času uvedbe v delo.

Reference izvajalcev:

- Restavratorska dela na posameznih varovanih elementih, opredeljenih v **konservatorskem načrtu – mapa 3**, lahko izvajajo le strokovno usposobljeni restavratorji za določeno področje.

²⁴ Mednarodne listine: Beneška listina, Florentinska listina, Listina iz Burre, dokumenti ICOMOS idr.

- Krovska in kleparska dela lahko izvaja le izvajalec z referencami krovskih in kleparskih del na strešinah, kritih z ravno kritino. ZVKDS je potrebno v času pridobivanja ponudb predložiti referenčno listo ponudnikov, da jih potrdi.
- Fasaderska, inštalaterska in vsa druga dela v najvišje ovrednotenih prostorih in delih palače lahko izvajajo tisti izvajalci, ki so že uspešno izvajali dela na podobnih spomeniškovarstvenih objektih. ZVKDS je potrebno v času pridobivanja ponudb predložiti referenčno listo ponudnikov, da jih potrdi.

01-9.2 Usmeritve za ohranitev varovanih vrednot

01-9.2.1. Podrobne usmeritve za vplivno območje spomenika

ZUNANJA UREDITEV

Ohraniti je potrebno odprt prostor v obsegu širine fasade in historične zasnove.

- Tlakovanje pred objektom naj povzema vtis monotone peščene površine.
- Osvetljevanje je dopustno na podlagi historičnih pozicij in oblik svetil.
- Ohrani naj se osni dostop z južne strani.
- Vzpostavi naj se veduta na objekt z južne strani z urejeno brežino levo in desno od stopnišnega dostopa.
- Gradnja paviljonov in garaž ni dopustna.
- Pripravi naj se ureditveni načrt s krajinsko zasnovo območja.

01-9.2.2. Podrobne usmeritve za stavbno dediščino

Namembnost

Ohrani naj se javna namembnost v delu objekta, bodisi kot kontinuiteta kulturnega dogajanja oz. umetniškega delovanja na tem prostoru.

Konstrukcija objekta / statična in protipotresna sanacija

1. Potrebno je pridobiti oceno potresne odpornosti objekta s predlogom statične in protipotresne sanacije.
2. Dopustni so posegi, s katerimi se bo vzpostavilo prvotno stanje objekta oziroma se bo to izboljšalo na način, ki ne bo vplival na varovane lastnosti spomenika.
3. Vse preboje za potrebe izvedbe posodobitev strojnih, električnih in drugih instalacij je potrebno predvideti usklajeno za različne instalacije, v minimalnem obsegu, na mestih, kjer ni posebej varovanih elementov.
4. Za potrebe posodobitve instalacij naj se po možnosti uporabijo obstoječi jaški.
5. Spreminjanje fasadnih odprtín in odpiranje novih s spomeniškovarstvenega stališča ni sprejemljivo, razen ko gre za prilagoditve grajenih struktur za funkcionalno ovirane osebe ipd.

Za podrobnejše kulturnovarstvene pogoje je potrebno ZVKDS, OE Ljubljana predložiti: **Poročilo statika**, ki ima reference del na spomeniškovarstvenih objektih, **o pregledu nosilne konstrukcije, izdelavi katastra poškodb in meritvah morebitnih deformacij ter strokovno mnenje o potrebnih ukrepih za statično sanacijo hiše** (v kolikor je to potrebno). Na podlagi poročila bodo po potrebi podani še podrobni konservatorski pogoji za pripravo izvedbenega projekta statične in protipotresne sanacije.

Požarna varnost

6. Pri izdelavi ocen požarne varnosti hotela Tivoli se upošteva določila mednarodnega standarda NFPA 909:2001 in NFPA 914:2001 ali drugega. Na osnovi ocen požarne varnosti se izdelata koncept požarne zaščite za normalno delovanje in za primer rekonstrukcij in popravil ter investicijskih vzdrževalnih del.

7. Na osnovi ocene požarne varnosti je potrebno izdelati koncept požarne zaščite za normalno obratovanje ter za primer rekonstrukcij in popravil za objekt v celoti (požarnovarno obnovo).
8. Pri izdelavi ocene požarne varnosti je potrebno upoštevati tako požarno nevarnost glede na arhitekturo in izvedbo ter vrednost in pomen objekta, načrtovana dela kot tudi glede na pričakovan požar in že izvedene požarnovarstvene ukrepe.
9. Na osnovi ocene požarne varnosti je potrebno izdelati koncept požarne zaščite za normalno obratovanje ter za primer rekonstrukcij in popravil. Za požarno varnost je potrebno pretehtati uporabo sistema za gašenje z vodo, t.i. sprinklerski sistem oziroma druge sisteme.

ZUNANJŠČINA

Streha in odvodnjavanje

10. Naklona strešine in gabaritov strehe ni dopustno spreminjati.
11. Pred prekritjem strehe z novo kritino je potrebno zamenjati poškodovane elemente lesenega ostrešja.
12. Pri prekrivanju strehe je potrebno uporabiti strešno kritino, enako originalnim materialom (škrilj) ali kritino, ki po obliki in barvi (kamen siva) povzema lastnosti originalnih materialov – na primer eternit.
13. Kritino je potrebno položiti po vzoru prvotnega polaganja, tako da se ohrani vodoraven raster.
14. Pri izvedbi kleparskih detajlov je potrebno upoštevati veljavne standarde (zgibi, odkapni nos, stičenje v zid), vsi stiki morajo biti pravilno kleparsko izvedeni, vse bakrene obrobe, širše od 0,10m (kapna linija, stranski zaključek strehe, žlote, dimniške obrobe) morajo biti prekrte z kritino.
15. Potrebno je preveriti sistem odvodnjavanja meteorne vode ter ga na podlagi obstoječega stanja po potrebi tudi dopolniti oziroma izboljšati, saj so predvsem na glavni fasadi pod napuščem vidne večje poškodbe verjetno posledica zamakanja.
16. Žlebove je potrebno temeljito preveriti. Pri morebitni zamenjavi namestiti na obstoječa mesta, vendar je pred namestitvijo potrebno temeljito preveriti potek obstoječih žlebov predvsem tam, kjer so pod njimi vidne poškodbe ometov (dvoriščna stran).

Fasada

17. Pred začetkom del na fasadi je potrebno temeljito preveriti stanje ometov s pretrkavanjem, omete, ki se luščijo, in podvotljena mesta je dopustno odstraniti, omete, ki so trdni, je potrebno ohraniti.
18. Pri rekonstrukciji ometov je potrebno uporabiti mivko oziroma prodec (agregat) čim bolj podoben strukturi prvotnega ometa, ter doseči finalno obdelavo, enako prvotni (zaglajen omet).
19. Uporabiti je potrebno visoko paropropustne omete in beleže (nikakor ne akrilnih barv, akrilnih emulzij in podobno), ki imajo sorodne lastnosti kot originalni materiali, priporočamo uporabo prvotnih materialov – klasičnih apnenih ometov in beležev (apneni industrijsko pripravljeni izdelki).
20. Dekorativni pas, ki ločuje pritličje od nadstropja se varuje in po potrebi rekonstruira – izdela se replika.

Balkoni, terasa

21. Stanje pohodnega dela balkonov je potrebno temeljito preveriti.
22. V kolikor ni večjih poškodb se poškodovani deli (posamezne letve, ipd) nadomestijo z novimi po vzoru uničenih oziroma poškodovanih.

23. V kolikor se izkaže, da so potrebni večji posegi v konstrukcijo balkonov je potrebno za sanacijo pridobi rešitev statika, za obnovo obstoječih balkonov, ki bo upoštevala arhitekturne principe obstoječe izvedbe ali predlog za rekonstrukcijo balkonov, če sanacija obstoječih balkonov ni mogoča. V tem primeru je potrebno v čim večji možni meri ohraniti oblikovanje balkonov.
24. Ograje balkonov se očistijo, poškodovani ali uničeni leseni deli se nadomestijo z novimi po vzoru ohranjenih.

Kamniti elementi, umeten kamen:

25. Okenske okvirje iz umetnega kamna je potrebno temeljito pregledati. Odstranitev elementov ni sprejemljiva, razen v delih, ki so poškodovani.
26. V kolikor bo potrebno umeten kamen očistiti zaradi nečistoč, neustreznih opleskov, bo postopek čiščenja potrjen na podlagi pripravljenih vzorcev čiščenja z različnimi neagresivnimi metodami (čiščenje z vodo, ščetkanje (ročno, strojno), ...).
27. Pri sanaciji morebitnih večjih, globinskih poškodb umetnega kamna je potrebno material, ki bo po barvi in strukturi najbolj podoben obstoječemu. Manjše razpoke, poškodovani deli se domodelirajo, za dopolnitev večjih manjkajočih delov se poškodovan del zamenja z novim, ki je obdelan na enak način.
28. Pleskanje elementov delov ni sprejemljivo. Obstoječe opleske je potrebno odstraniti.
29. Morebitna zaščita delov balkona oziroma terase se naj izvede s premazi na silikatni bazi.
30. Spominska plošča iz naravnega kamna na jugovzhodnem vogalu hotela, se ohranja in po potrebi obnovi. Plošče ni dopustno odstranjevati.

Leseni elementi (napušč, balkonske ograje, ipd.)

31. Vse lesene elemente fasade je potrebno obnoviti oz. v primeru slabe ohranjenosti posameznih delov le-te nadomestiti z deli, ki bodo posnetek originalnih delov v materialu, obliki in barvi
32. Lesene dele naj se pri gradbenih delih pazljivo odstrani in deponira (npr. okvirje okenskih odprtín, ipd).
33. V primeru zamenjave elementov v celoti je potrebno ZVKDS, OE Ljubljana, predložiti natančen arhitekturni posnetek originalnega elementa, po katerem bo rekonstruiran nov element.
34. Originalne dele, katere bo potrebno v celoti zamenjati je potrebno predhodno sondirati.
35. Balkonska ograja na severni terasi se rekonstruira po originalu, na podlagi ohranjenih originalnih arhivskih načrtov.

Stavbno pohištvo

36. V sklopu celostne obnove je potrebno predvideti: obnovo stavbnega pohištva: čiščenje, pleskanje lesenih oken in vrata. Po potrebi se krila oken obnovijo, morebitne močno poškodovane dele oken, vrat je potrebno zamenjati z mizarsko izdelanimi novimi deli ipd. Večje razpoke je potrebno zapolniti z lesenim polnilom (kitanje razpok ni dopustno).
37. Pri notranjih krilih oken je s spomeniškovarstvenega stališča sprejemljivo uporabiti zasteklitev s toplotno in zvočno izolativnimi stekli.
38. V primeru zamenjave stavbnega pohištva (zaradi uničenosti, zaradi boljše izolacije, ipd.) je potrebno izdelati shemo in arhitekturne načrte vseh tipov oken, ki se menjajo v merilu 1:10 s prečnimi in vzdolžnimi prerezi ter izrisi vseh detajlov v

merilu 1:1 (npr. sredinska pripira, okrasne zaključne letvice, odkapni rob, profilacije, mikrolokacije nasadil in ostalega okovja), na podlagi katerega bodo izdelana nova lesena notranja krila oziroma okno v celoti.

39. Velika panoramska okna v pritličju se rekonstruira na podlagi arhivskih fotografij, predhodno se izdelata arhitekturni načrt novih oken, ki sledi vertikalni delitvi okenskih kril.

NOTRANJŠČINA

Varujemo predvsem elemente v skupnih prostorih kot so stopnišča, veže in reprezentančne prostore, ki so bili zgrajeni za javno rabo: predvsem dvoranski prostor v južnem delu, ki je sedaj pregrajen v tri prostore in prostore v severnem delu pritličja, kjer je bila recepcija in gostinski prostor s kmečko sobo. Prostori se rekonstruirajo po vzoru prvotnega ambienta za javno rabo.

Inštalacije, klimatizacija

40. Vse inštalacije v notranjosti se izvedejo podometno, na hodnikih lahko pod tlakom.
41. Nameščanje zunanjih enot klimatskih naprav na fasadi ni dopustno. Enote klimatskih naprav naj se namestijo npr. v kleti, podstrešju, oziroma pomožnem prostoru ipd.
42. Priporočamo centralno enoto za klimatiziranje prostorov.

PRITLIČJE

Velika dvorana

Rekonstrukcija mora dvorane mora ponovno vzpostaviti dvoranski prostor, ki ga je mogoče odpreti oziroma povezati z nekdanjim gostinskim vrtom.

43. Pri ureditvi tega dela pritličja je potrebno prezentirati lesen strop.
44. Pri sanaciji ometov in beležev je potrebno uporabiti paropropustne omete in beleže (apnene, sanirne, silikatne, nikakor pa ne akrilnih barv, akrilnih emulzij in podobno).
45. Obdelava notranjih sten in ometani stropi naj ne skušajo doseči videza idealnih ravnih ploskev z ravnanjem in glajenjem sten, ampak naj obdržijo historično »ročno obdelavo« površine.

Poslikave v dvorani

46. Predhodne raziskave v obsegu sondiranja so bile izvedene in so sestavni del Mape 3.
47. Za natančnejšo opredelitev postopkov in prezentacijo poslikav najdenih v dvorani, je potrebno sondirati še ostale prostore v pritličju, kjer so ateljeji in v času predhodnih raziskav niso bili dostopni.
48. Potrebno je ohraniti in prezentirati poslikavo v glavni dvorani.
49. Postopki konservatorsko restavratorskih posegov na poslikavah so opredeljeni v Konservatorsko restavratorskem projektu, Mapa III.

Stopnišče in vhodna veža:

Varujemo leseno stopnišča, ki povezuje pritličje z mansardo. Sprejemljivo ga je funkcionalno posodobiti (v smislu konstrukcije, ipd.) s tem da se v osnovi ohranja vizualni izgled in materiali.

Stopnice in tlaki:

50. Lesene stopnice, ki ostanejo, je potrebno temeljito obnoviti, v primeru slabe ohranjenosti oz. neustreznosti posameznih delov, je potrebno poškodovane dele nadomestiti v materialu, obliki in barvi, enakim prvotnim;
51. V kolikor se izkaže, da so stopnice tako poškodovane, da ga jih ni mogoče več prenoviti se izdela natančna replika originalnih, narejena v enakih dimenzijah, obliki, detajlih in materialih (les). V tem primeru je potrebno ZVKDS, OE Ljubljana, predložiti arhitekturni načrt, po katerem bodo rekonstruirane nove stopnice z natančnim posnetkom profilacije;
52. Na prvotno tlakovanih delih stopnišča oziroma vhodne veže je tlak sestavljen iz keramičnih ploščic. Te se površinsko očistijo.
53. V kolikor je umazanija segla že pod prvi zaščitni sloj, priporočamo, da se tlaki očistijo z vakuumskim parnim sesalnikom. Za potrebne nastavitve sesalnika se izvede poizkus na delu ploščic. Na ta način se bodo odstranili tudi deli poškodovanih fug.
54. Stičenje med ploščicami je dopustno izvesti s sodobnimi fugirnimi masami v ubito belem oziroma svetlo oker tonu. Priporočamo, da se v fugirno maso, npr. za boljše tesnjenje pred vodo, doda še nekaj akrila (oziroma se uporabi fugirno maso z večjo vsebnostjo akrila).

Ograja:

55. Ograja stopnišča se ohranja in po potrebi obnovi po obstoječem stanju. V primeru slabe ohranjenosti oz. neustreznosti posameznih delov, je potrebno poškodovane dele nadomestiti v materialu, obliki in barvi, enakim prvotnim.

Beleži in ometi:

56. Pri sanaciji ometov in beležev je potrebno uporabiti paropropustne omete in beleže (apnene, sanirne, silikatne, nikakor pa ne akrilnih barv, akrilnih emulzij in podobno).
57. Opleske je potrebno pred morebitnimi obnovitvenimi deli sondirati.
58. Notranje stene in ometani stropi naj ne skušajo doseči videza idealnih ravnih ploskev z ravnanjem in glajenjem sten, ampak naj obdržijo historično »ročno obdelavo« površine.
59. Pripravljene vzorce, ki bodo določeni na podlagi rezultatov sondiranja bo preveril pristojni konservator ali restavrator ter določil najprimernejši barvni ton za pleskanje.

Strop:

60. leseni strop s tramovi v dvorani se ohranja in po potrebi obnovi po obstoječem stanju.

Vrata pritličju:

61. *Vhodna vrata* oziroma lesene dele vhodne vratne partije je potrebno temeljito očistiti površinskih premazov.
62. Poškodovani deli se zamenjajo z novimi v obliki in materialu enakima originalnim.
63. Zamenjava kvalitetnih delov vrat z novimi s spomeniškovarstvenega stališča ni sprejemljiva.
64. Zaščitne mreže steklenega dela vrat in nadsvetlobnih oken se očisti.
65. Glede na to, da ni bilo opaznih poškodb steklenih površin, naj se uporabijo obstoječe. V kolikor so stekla poškodovana, jih je potrebno zamenjati z novimi po vzoru obstoječih (matirano steklo na vratih in oknu nadsvetlobnega dela).
66. Zamenjava zasteklitve z novo, ki bi zahtevala kakršnekoli spremembe debeline oziroma profilacije okvirja s spomeniškovarstvenega stališča ni sprejemljiva.

67. Priporočamo, da se za končni izgled uporabi polmat lak.
68. *Ostala vrata* oziroma lesene predelne stene v pritličju se mizarsko obnovijo.
69. Načeloma naj se kasetirana steklena stena z matirano zasteklitvijo očisti opleskov.
70. Sprejemljive so manjše prilagoditve stavbnega pohištva predvideni novi namembnosti, če to doprinese k boljši celostni prezentaciji historičnega objekta.
71. Pri zamenjavi vratnega okovja, nasadil, ključavnice, mehanizma, ...priporočamo, da se v obliki povzamejo prvotni elementi oziroma znova uporabijo originalni.

Ostala oprema stopnišča:

72. Priporočljivo je, da se nova oprema stopnišča kot so stikala, nabiralniki, svetila, ipd. oblikovno prilagajajo značaju stavbe, ali pa je povsem nevtralna.

NADSTROPJE IN MANSARDA

Tlaki:

73. Nov tlak v hodniku mora biti lesen. Uporabi se lesen parket položen v rastru ribje kosti.

Lesen opaž:

Beleži in ometi:

74. Poslikave najdene v prostorih prvega in drugega nadstropja, so opredeljene v Restavratorskem poročilu. Predlagamo, da se na podlagi opravljenih predhodnih raziskav, stanje poslikav v posameznih prostorih dokumentira.
75. Sondiranje je potrebno izvesti v glavni centralni sobi prvega nadstropja, ki v času raziskav ni bilo dostopno.
76. Pri sanaciji ometov in beležev je potrebno uporabiti paropropustne omete in beleže (apnene, sanirne, silikatne, nikakor pa ne akrilnih barv, akrilnih emulzij in podobno).
77. Barve so določene v Konservatorsko restavratorskem projektu Mapa III.
78. Notranje stene in ometani stropi naj ne skušajo doseči videza idealnih ravnih ploskev z ravnanjem in glajenjem sten, ampak naj obdržijo historično »ročno obdelavo« površine.
79. Pripravljene vzorce, ki bodo določeni na podlagi rezultatov sondiranja bo preveril pristojni konservator ali restavrator ter določil najprimernejši barvni ton za pleskanje.

80. *Vrata* se po potrebi mizarsko obnovijo.
81. Po potrebi se jih temeljito očistiti površinskih premazov.
82. Poškodovani deli se zamenjajo z novimi v obliki in materialu enakima originalnim.
83. Priporočamo, da se za končni izgled uporabi polmat lak.
84. Pri obnovi vrat je potrebno znova uporabiti dekorativna nasadila, ki se jih predhodno strokovno očisti. Kljuke, ki so v večini primerov že zamenjane. V obliki naj povzamejo prvotne oziroma se znova uporabijo še ohranjene.
85. Pri obnovi je potrebno znova uporabiti emajlirane številčne oznake na vratih.

OBJEKT OB HOTELU, NEKDANJA ZUNANJA STRANIŠČA

87. Objekt ob severovzhodnem delu hotela Tivoli je potrebno ohraniti in obnovi v obstoječih gabaritih, širitev objekta ni dopustna. Namembnost objekta se prilagodi novi funkciji hotela Tivoli.

01-9.3 Usmeritve za razvoj, spremembe in predelave

1. Dopustno je vzpostaviti nove sanitarije v posameznim stanovanjskih enotah.
2. Na severnem delu, kjer je že obstoječ prizidek s stopnicami, se odstrani lesene deske, ki zapirajo stebre prizidanega dela. Prostor pod prizidkom se lahko zapre oz. uredi v skladu z novo namembnostjo. Novi posegi morajo biti v sozvočju s historičnim objektom.
3. Na severnem delu je smiselno rekonstruirati vrata na podestu stopnic, ki so sedaj zazidana. Vrata se oblikujejo po vzoru prvotnih vrat, ki so ohranjena na originalnih načrtih.
4. Potrebno je tudi sanirati nasutje ob objektu na severnem in zahodnem delu objekta, kjer je objekt vkopan in je teren nasut. Urediti je potrebno drenažo okoli objekta in nasutje znižati.

01-10 Viri in literatura

1. ZAL, reg I. 2172/fasc. 2029
2. Arhiv in dokumentacija ZVKDS, OE Ljubljana (v tekstu ZVKDS).
3. Staroslav, 1926: *Gostilne v stari Ljubljani*,
4. Hribar, Ivan: Moji spomini, I. del. 1983,
5. Korošec, Branko: 1991. *Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga
6. Arhitektov bilten, 60/61, Damjan Ovsec, Tivoli, 1982
7. Jenčič, Francka: Ljubljana in njeno zelenje, diplomska naloga, 1972
8. Ponebšek, Tina: Hotelska arhitektura na prelomu stoletij na Slovenskem, diplomsko delo, 2005
9. Kikelj, Urša: Švicarija-hotel Tivoli, seminarska naloga, 2006
10. Pešak Mikec, Barbara, Budna Kodrič, Nataša: Ljubljanski hoteli do druge svetovne vojne, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino št. 50, 2002
11. Šterbenc Svetina, Barbara: Ljubljanski mestni park Tivoli v 20. stoletju: preživljanje prostega časa in družabno življenje v parku do druge svetovne vojne : magistrsko delo, Ljubljana, 2007.